

cilt
2

BALKANLARDA
İSLÂM
MİADI DOLMAYAN UMUT

İSLAM IN THE BALKANS
UNEXPIRED HOPE

TÜRKİSTAN'DAN BALKANLARA
FROM TURKESTAN TO THE BALKANS

EDİTÖR
MUHAMMET SAVAŞ KAFKASYALI

ANKARA - BELGRADE - BUCHAREST - BUDAPEST - CHISINAU - KIEV
PODGORICA - SARAJEVO - SKOPJE - TIRANA - ZAGREB

İnceleme Araştırma Dizisi

Yayın No:19

BALKANLARDA İSLAM
MİADI DOLMAYAN UMUT

Cilt 2: Türkistan'dan Balkanlara
From Turkestan to the Balkans

Editör

Dr. Muhammet Savaş KAFKASYALI

Balkanlarda İslam: Türkistan'dan Balkanlara - *From Turkestan to the Balkans*

/ **Editör:** Dr. Muhammet Savaş Kafkasyalı

Ankara: T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı 2016 5.c.
(2902 s.) ; 16*24 cm T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
inceleme-araştırma-dizisi; yayın no:19

İçindekiler:

- c.1:** Muğlaklıktan Berraklığa / *From Ambiguity to Clarity*
c.2: Türkistan'dan Balkanlara / *From Turkestan to the Balkans*
c.3: Gönül Fethinden Zihniyet Temsiline / *From the Conquest of
Hearts to the Representation of Mentality*
c.4: Vakti Azizden Vakti Zelalete / *From Times of Glory to Times of Humility*
c.5: Köprüler Yıkan Zihniyetin Yıkılışı / *Demolishing Mentality Which Demolishes Bridges*
ISBN: 978-605-9642-11-8 - Takım
ISBN: 978-605-9642-13-2 - Cilt-2
Kafkasyalı, Muhammet Savaş

Redaksiyon

Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN
Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM

Proje Ekibi

Doç. Dr. Bahadır GÜCÜYETER
Dr. Hamza KOLUKISA
Dr. Fatih VEYİS
Hasan BEKDEŞ

Tasarım-Baskı

Karınca Creative Ajans

Adres: Dr. Mediha Eldem Sokak 56/1 Kızılay/Ankara
Tel: 0 312 431 54 83 / Faks: 0312 431 54 84
<http://www.karincayayinlari.net>
karınca@karincayayinlari.net

Baskı Tarihi: 2016

Baskı Yeri: Ankara

Baskı ve Cilt: Eflal Matbaacılık

Sertifika No: 13987

© Tika Yayınları

GMK Bulvarı No:140 / Anadolu Meydanı
PK: 06570 Çankaya/ANKARA

Tel: +90 312 939 70 00

Fax: +90 312 939 75 15-16

www.tika.gov.tr

XV-XVII. Yüzyıllarda Anadolu'dan Şumnu'ya (Kuzeydoğu Bulgaristan) Yapılan Göçler ve Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri*

Osman Gümüřçü

Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

Hasan Hüseyin Yılmaz

Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

Özet

Bulgar Kralı İvan Şişman'ın hâkim olduğu Balkan Dağlarının kuzeyinde yer alan topraklar, 1388 kış harekâtıyla kısmen, 1396 yılındaki harekâtla tamamen alınarak Osmanlı topraklarına dâhil edilmiş, kısa bir süre sonra bu topraklar üzerinde Niğbolu Sancağı kurulmuştur. Tarihi Misya toprakları üzerinde kurulan Niğbolu Sancağında yer alan Şumnu; bir nahiye ve kaza olma özelliği göstermektedir. Şumnu idari alanında XV. yüzyıldan itibaren Gayri Müslim yerleşmelerinin yanında, sahanın fethinde görev alan komutanların mahiyetinde Anadolu'dan göç eden, Müslüman Türk nüfusuyla meskûn yerleşmeler de görölmeye başlamıştır. Bunlar, başlarındaki beylerin idaresinde XV. yüzyıl boyunca sahada genel olarak konar-göçer olarak yaşayan Yörük obalarıdır. Bu yaşam tarzlarını XVI. yüzyıl ilk yarısında Anadolu'dan gelen ikinci ve büyük göç dalgasına kadar devam ettirerek, bu dönemde gelenlerle birlikte obalar halinde yerleşik yaşama geçtikleri görölmektedir. Bahsedilen

* Bu çalışma Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen "XVI. yy. Osmanlı Tabir Defterlerine Göre Şumnu Kazasının Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası" başlıklı projenin ürünüdür.

bu büyük göç dalgasıyla, başta Şumnu merkez olmak üzere kaza idare alanında Müslüman Türk nüfusu ve bu nüfusa ait yerleşmeler, Gayri Müslim nüfus karşısında çoğunluğa ulaşmıştır. Bahsi geçen durum, kaza genelinde gerek Müslüman Türk ve gerekse Gayri Müslim Bulgar nüfusu ve yerleşmelerinde bir hareketlilik meydana getirmiş, bu esnada bazı yerleşmeler ortadan kalkarken, önemli sayıda yerleşme merkezi kurulmuştur. Bölgede Müslüman Türk nüfusu ve yerleşmelerindeki hızlı yayılma ve gelişme, Gayri Müslim Bulgar nüfusunu ortadan kaldırmamış, bilakis onların, bazdar, voynuk ve derbentçi yerleşmelerinde yoğun bir şekilde varlıklarını devam ettirmelerine imkân sağlamıştır. Bu yerleşmelerden özellikle derbent yerleşmeleri, sahaya Müslüman Türk nüfusunun gelmesiyle birlikte Gayri Müslim nüfus için bir çekim merkezi durumuna gelmişlerdir.

Migrations from Anatolia to Shumen (North-East Bulgaria) and Established Muslim Turk Settlements between XVth-XVIIth Centuries

Summary

Lands in the north of the Balkan Mountains under the reign of Bulgarian King Ivan Shishman were included into the Ottoman lands partially in 1388 winter operation and totally in 1396 operation. After a while, Sanjak of Nicopolis was established on these lands. Shumen in Sanjak of Nicopolis founded on historical Mysian lands, has the characteristics of district and township. In Shumen district since 15th century, near Non-Moslem settlements, it had been begun to be seen residential settlements of Muslim Turk population migrated from Anatolia under the leadership of commanders took part in conquest. Those were Yörük people having been living as nomads in the field since 15th century under control of their beys. It is observed that they continued this kind of life style until the second and great migration wave in 15th century, and they adopted a sedentary life in nomad groups with the people came in this period. Within this great migration wave, in administration of

towns notably Shumen, Muslim Turk population and settlements belonging to them became predominant compared to Non-Moslem population. This case, led to dynamism in both Muslim Turks and Bulgarian population and their settlements. Meanwhile, some settlements vanished while many others were established. Rapid expansion of Muslim Turk population in the region and settlements, did not extinguish Bulgarian population, on the contrary it enabled them to continue their existence densely in bird breeder, groom and warden settlements. Together with coming of Muslim Turk population into the area, especially warden settlements became centre of attraction for Non-Moslem population.

Giriş

Doğal şartların izin verdiği yerlerde, insanın varlığını devam ettirebilmesi için gerekli sosyal ve ekonomik faaliyetleri yürütebileceği alanlara ihtiyacı vardır. Bu yerler, insan yaşamına müsait olan alanlarda gelişigüzel değil, ekonomik faaliyet bölgelerinin içindeki belli merkezlerde oluşmakta ve gelişmektedirler. Ekonomik faaliyet bölgeleri ve hareket alanları iç içe bir durum arz eder ki bunları birbirinden ayırmak son derece zordur. İbn-i Haldun insanın yerleşikliğe geçişinin aşama aşama gerçekleştiğini, öncelikli ekonomik faaliyeti “*hayvancılık*”, daha sonra “*hayvancılık-tarım*”, en nihayetinde “*tarım*”¹ olduğunu; Tanoğlu ise bunu, göçebe çobanlıktan, konar-göçer çoban çiftçiliğe; çoban çiftçilikten tam çiftçiliğe geçiş şeklinde gerçekleştiğini ifade etmektedir.² Burada hayvancılık, göçebeliğe; hayvancılık-tarım, konar-göçer çoban çiftçiliğe; tarım ise tam çiftçiliğe tekabül etmektedir. İnsanoğlu farklı yerleşme bölgelerinde, farklı dönemlerde bu aşamalardan geçerek yerleşik hayata ulaşmıştır. Çalışma sahasına Anadolu'dan göç eden Müslüman Türkler, devletin de yönlendirmesiyle ekonomik faaliyet olarak sahada; *hayvancılık-tarımdan*, *tarıma* geçişi yaşayarak, yerleşik yaşam tarzına geçmişlerdir.

Osmanlı, Rumeli fetihlerini müteakip bir devlet politikası olarak fethedilen topraklara nüfus nakletmiş ve orada başta askeri olmak üzere yeni bir siyasal, ekonomik ve sosyal sistem kurmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti Balkanlara ulaştığında sahada otorite boşluğundan kaynaklanan güvensizliğin, nüfus ve ekonomiyi olumsuz etkilediği gayet açık bir şekilde görülmektedir. Bölgeye gönderilen nüfus buraların her alanda ihyası için önem arz etmektedir.³ Yeni fethedilen yerlere nüfus nakledilmesi olayı Osmanlı tarihi boyunca meydana gelen iskân hareketlerinden ilkinin temsil etmektedir.⁴ İskân dönemlerinde bu sahaya gönderilen konar-göçer Yörükler tarafından kurulan yerleşmeler, nüfusu az olan küçük yerleşmeler olma özelliği göstermektedir. Bu dönemde büyük köylerin kurulmasının

1 İbn-i Haldun *Mukaddime I*, (Çev: Turan Dursun), Onur Yayınları, Ankara, 1977, s.215-303.

2 Ali Tanoğlu, “İskân Coğrafyası Esas Fikirler, Problemler ve Metod”, *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul Üniversitesi, *Türkiyat Enstitüsü Osman Yalçın Matbaası*, 1954, Cilt XI, s.3-18.

3 Halil İnalçık, “The Emergence of Big Farms, çiftlik: State, Landlords And Tenants”, *Contributions al Histtorie Economique At Sociale de l' Empire Ottoman*, Peeters Press, Louvain, 1984. ss.109.

4 Osmanlı tarihi boyunca iskân temelde 3 aşamada gerçekleşmiştir. Bunlardan birincisi fetihlere müteakip gerçekleşen iskân olup, bu XVI. yy.a kadar devam etmiş ve ağırlıklı olarak Balkanlarda gerçekleştirilmiştir. Bu iskân hareketinde özellikle önemli şahsiyetlerin yerleştirildiği görülmektedir. Bir diğeri ise sınırlar içinde yapılan iskân olup, bu da ağırlıklı olarak XVII. yy sonlarında Anadolu ve kuzey Suriye'de gerçekleştirilmeye çalışılan konar-göçer ve Arap aşiretlerinin iskân edilmesi olayıdır. Bu ikincisi iskândaki amaç sistemi rahatlatmaya yöneliktir. Aslında genel olarak vergi dairesinin dışına çıkanları tekrar vergi dairesinin içine sokmaya yönelik bir faaliyettir. Devlet, özellikle konar-göçerlerden sistem dışına çıkanları ziraata yönlendirerek tekrar sistem içine sokmaya çalışmıştır. Osmanlı tarihinde gerçekleşen son iskân olayı ise sınırlar dışından sınır içine yapılan iskân olup bu XIX. yy.ın ilk yarısından XX. yy.a kadar devam etmiş hatta Türkiye Cumhuriyeti Devletine de intikal etmiş bir hadisedir. Üçüncü ve son faaliyette imparatorluk sınırları dışında kalan yerlerdeki Osmanlı nüfuzunun bir kısmı imparatorluk sınırları içine mevcut sistemi bozmadan yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bkz. Gülfettin Çelik “Osmanlı'da İskân Tarihi ve Ömer Lütfi Barkan, Osmanlı'da Nüfus ve İskân Politikaları”, Ekim, 2005-Haziran 2006, Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi, 10, Mart, İstanbul, 2009, s.19.

şartları henüz olgunlaşmamıştır. Başlangıçta hayvancılık esas faaliyet alanı iken, ilerleyen aşamalarda tarım giderek önem kazanmaya başlamıştır.

Amaç

Osmanlı'nın Rumeli'yi fethinden itibaren sağ kolda önemli bir iskân sahası olan Şumnu kazası idari sahasına tahrir⁵ dönemlerine (XV-XVII. yüzyıllar) göre Anadolu'dan göç eden Müslüman Türk nüfusu ve bu nüfus tarafından sahada kurulan yerleşmeler belirlenmeye çalışılacaktır. Yerleşme isimleri ve şahıs isimlerinden hareketle bu nüfusun Anadolu'dan göç ettiği yerler tespit edilmeye çalışılacaktır. Tahrir dönemlerine göre Müslüman Türk nüfusu ile Bulgar nüfus oranları belirlenecektir. Tımar sistemi kapsamında göçler ve artan nüfusla beraber tarım alanlarında meydana gelen artışın ortaya konulması, çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Yöntem

Öncelikle, Niğbolu sancağına bağlı Şumnu kazası kayıtlarının bulunduğu tahrir defterleri tespit edilmiştir. Buna göre Sofya Kiril Metodievo Milli kütüphanesinden NBKM Oak 45-29 (M.1479), Hk 12-9 (1483) icmal defterler ile Oak 217-8 (1537-38) evkaf defteri; Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 370 Numaralı (937/ 1530) Muhasebe-i Vilayeti Rumeli Defteri, TT 0439 (M.1540), TT 0382 (M.1550), TT 0771 (M.1645) mufassal defterler ile 788 (Evk.) (M.1540) evkaf defterine ulaşılmıştır. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-u Kadime Arşivi'nden TT 042 (M.1572), TT 058 (M.1578) mufassal defterler ile 559 (Evk.) (M.1587) evkaf defterlere ulaşılmış, bu defterlerdeki kayıtlardan ilgili tablolar oluşturulmuştur. Yapılan incelemelerde tahrir dönemlerine göre kaza idari sınırında değişiklikler olduğu tespit edilmiştir. Nitekim 1540 tarihli mufassal tahrir defterine göre Şumnu idari sınırları içinde olan yerleşmelerin bir kısmının, daha sonraki defterlerde Hezergrad'ın idari alanında kaldıkları anlaşılmıştır. Buna göre Şumnu idari alanının 1540 tarihinde daha geniş iken sonraki defterlerde daraldığı anlaşılmaktadır. Bu karışıklığın önlenmesi için de en geniş sınırların olduğu 1540 tarihli defterdeki idari alan esas alınmış, sonraki defterlerde Şumnu kazası dışında kalan yerleşmeler, Hezergrad kazası kayıtlarından tespit edilerek Şumnu'ya dâhil edilmiştir.

5 Osmanlı Devletinde genellikle yeni fethedilen bir toprakta fetihten hemen sonra ve diğer topraklarda yeni padişah tahta geçtiğinde arazi tahrirleri (kayıtları) yaptırılarak bu kayıtlar birleştirilip defter haline getirilmiştir. Tahrir bittikten sonra her bölgeye ait örf ve adetlerle alınacak vergi kuralları kanunname halinde defterin başına eklenmiştir. Bkz. Nicoara Beldiceanu, *XIV. yy.dan XVI. yy.a Osmanlı Devletinde Tımar*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Teori Yayınları, Ankara, 1985,s.3

İlk defterler olan 1479-1483 ve 1530 tarihli defterler icmal (özet) olduğu için bunlarda ismi geçen yerleşmelerin Müslüman Türklere mi yoksa Bulgarlara mı ait olduğunun tespit edilebilmesi için yerleşme isimleri ve hane kayıtlarındaki bilgiler esas alınmıştır. Bu defterlerde Müslüman Türk nüfusunun, Müslim; Müslüman Türklere ait yerleşmelerin de genelde Türkçe isimli olduğu, Gayri Müslim Bulgar nüfusun ise Gebran; bunlara ait yerleşme isimlerinin de Bulgarca olarak kayıtlı olduğu görülmektedir.⁶ Bazı yerleşme isimlerinin Türkçe olmamasına rağmen, tamamen Müslüman Türk nüfusla meskûn olduğu tespit edilmesinden dolayı, bunlar tablolarda Müslüman Türk yerleşmeleri arasında verilmiştir.

Tahrir dönemlerine göre en eski defterler olan 1479 ve 1483 tahrirlerinden başlayarak, Müslüman Türk yerleşmeleri ve hane sayıları ile Bulgar hane sayıları belirlenmiştir. 1483 tahririnden sonraki defterler, kendilerinden önceki defterlerle kıyas edilerek sahada en son kurulan Müslüman Türk yerleşmeleri tespit edilmeye çalışılmış, bunlarla ilgili bilgiler tablolarda gösterilmiştir. Tahrirler döneminde kurulup, günümüzde varlığı devam eden yerleşmeler, bahsedilen tablolarda Türkçe ve Bulgarca isimleri ile birlikte verilmiştir.⁷ Defterlere göre kaza idari alanının genelindeki Türk ve Bulgar hanelerinin sayıları tespit edilip, hane katsayısı olan 5 ile çarpılarak tahrir dönemlerine göre Şumnu genelindeki Müslüman Türk ve Bulgar nüfusa ait oranlar şekillerde gösterilmiştir.⁸

Şumnu Kazası

Şumnu, Balkan Dağlarının doğusunda; Tuna Platosu, Dobruca Ovası ve Balkan Dağlarının birbirine en fazla yaklaştığı bir konumda bölge güvenliğinin sağlanması amacıyla kurulmuş bir kale yerleşmesidir. Kamçı Nehrinin kolları tarafından Balkan ve Eski İstanbulluk Dağları üzerinde açılmış olan vadi geçitlerinin Tuna Platosu ile güneydeki Trakya Ovalarını birbirine bağladığı için tarihi dönemlerde buraların güvenliklerinin sağlanması son derece önem kazanmıştır. Bahsedilenlerin yanında birinci Bulgar devletinin başkentleri olan Pliska ve Preslav'ın, bir Karadeniz limanı olan Varna ile ikinci Bulgar devletinin başkenti

6 Defterlere göre, sahada bulunan Gebran (Gayri Müslim) nüfus açıkça görülmekte olup çalışmamızda bunlar genel olarak Bulgar nüfusu olarak kabul edilmiştir. Genel durum böyle olmakla birlikte bunların içinde zaman zaman farklı unsurlar da bulunabilmektedir. Nitekim sahada Gayri Müslim nüfusun içinde Gagavuz, Latin ve Ermeniler de bulunmaktadır. Gagavuzlar için bkz. Ahmet Hasan Cebeci, XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagavuzlar, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı, Ankara, 2008, s.162-164. Sahada bulunan Latin ve Ermeniler için bkz. TT42 (M.1572), s.168; TT 771 (M.1645) s. 151, 246.

7 Osmanlı hâkimiyetinin 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra zayıflaması ve daha sonrada sona ermesiyle birlikte, Bulgaristan'da Türk köylerinin isimleri Bulgarca isimlerle değiştirilmeye başlanmıştır. En büyük değişiklik ise 1934 yılında gerçekleşmiştir. Bu dönemde Bulgaristan genelinde 1900 yerleşmenin ismi Türkçeden Bulgarcaya çevrilmiş, çalışma sahamızdaki Türk köylerinin ismi de genel olarak bu dönemde değiştirilmiştir. Bkz. Türker Acaroğlu, Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII, Dizi, Sayı, 200, sayfa 13-17, Ankara, 2006.

8 Değişik araştırmacılar tarafından döneme ait farklı hane katsayıları kullanılırken, çalışmamızda Ömer Lütfi Barkan'ın kullanmış olduğu 5 hane katsayısı kullanılmıştır. Bkz. Bekir Kemal Ataman, *Ottoman Demographic History 14th-17th Centuries*, Journal Of Economic and Social History of the Orient, Vol. 35, No.2 1992. s. 189-190.

olan Tırnova'yı, Tuna limanı olan Rusçuk'a bağlayan yolların güvenliğinin sağlanması Şumnu kalesinin stratejik önemini arttırmıştır.⁹ Bu özellikleri sayesinde Şumnu, tarihi dönemlerde bölgenin güvenliğini sağlayan bir kale yerleşmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Harita 1: Niğbolu Sancağı ve Kazaları (XVI. yy.)

Osmanlı, Bulgaristan topraklarını fethetmek için harekete geçtiğinde sahada dörde bölünmüş bir siyasi yapı mevcuttu. Tırnova kırallığı 1388 yılında kısmen, 1395 yılında ise tamamen alınmış, Konstantin ili (Köstendil) ile birlikte Osmanlı topraklarına katılmıştır. Vidin Prenslüğü ve Dobruca Despotluğunun Osmanlı topraklarına dâhil edilmesi ise, 1396 yılında gerçekleşmiştir. Bölgenin fethinden sonra 1397 yılında; Konstantin İli, Köstendil Sancağı; Vidin Prenslüğü, Vidin Sancağı; Dobruca Despotluğu, Silistre Sancağı; Tırnova Prenslüğü ise Niğbolu Sancağı ismiyle teşkilatlanarak Rumeli Eyaletine bağlanmıştır.¹⁰ Niğbolu Sancağının sınırları Belgradçık ve İvraca Dağlarından başlayıp Şumnu'nun do-

9 Selma Akay Ertürk, "Şumnu Şehri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Süha Göney'e Armağan), İstanbul Üniversitesi Yayın No: 5150 Edebiyat Fakültesi Yayın No:3452, İstanbul, 3013, s. 287

10 Ayşe Kayapınar, Bulgaristan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması: Dönemlendirme Sorunu ve İskân, Türk Tarihinde Balkanlar, Cilt:1, T.C.Sakarya Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No:2, Haziran 2013, Sakarya, s. 329 (313-334).

ğusunda Dobruca Ovasının başladığı Silistre Sancağı sınırlarına kadar uzanmaktadır (Harita 1).¹¹ Bu dönemde Şumnu, Niğbolu Sancağına bağlı bir nahiye ve kaza olarak görülmektedir. Niğbolu Sancağının 1591 yılında Rumeli eyaletinden ayrılıp Özi eyaletine bağlanmasıyla, Şumnu da, Niğbolu'nun kazası olarak Özi eyaletine dâhil edilmiştir.¹²

Şumnu kazası, XVI. yy. ilk yarısında en geniş sınırlara sahipken bu yüzyıl ortasında Hezergrad'ın kaza statüsü kazanmasıyla birlikte idari alanında daralma olmuştur. Daha önce de ifade edildiği gibi, çalışmamız Şumnu kazasının en geniş sınırları esas alınarak hazırlanmıştır. Bu sınırlara göre 1540 yılında kaza idari alanı yaklaşık olarak 8000 km² olup, günümüz Şumnu Oblastı (il) idari alanının 2,3 katına, günümüz Bulgaristan yüzölçümünün ise yaklaşık % 7'sine tekabül etmektedir (Harita 1).¹³

1-XV. yy. Göçleri Ve Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri

1479 ve 1483 tarihlerine ait olan ilk defterler incelendiğinde Şumnu idari alanında Anadolu'dan göç eden Müslüman Türklere ait nüfusu ve bunlara ait en eski yerleşmeleri görmek mümkündür. Yerleşmelere verilen isimlerin Türkçe, yerleşmelerin Müslüman nüfusla meskûn olması bunların Müslüman Türk yerleşmeleri olduğunun en önemli göstergesidir. Defterlerde bu durumu kuvvetlendiren başka deliller de bulmak mümkündür. Nitekim bazı yerleşme kayıtlarında nüfusla ilgili "*hane-i yörükân, yörükler ekerler vb.*" ifadeler görmek mümkündür ki, bunlar sahadaki konar-göçer Oğuz boylarını ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁴

11 Nikolai Todorov, *The Balkan City 1400-1900*, University of Washington Press Seattle, USA, 1983, s.23-31. Nuray Ocaklı, *Demographic Structure and Settlement Patterns of North-Eastern Bulgaria: A Case Study on Niğbolu Sandjak (1479-1483)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) The Institute of Economic and Social Sciences of Bilkent University, 2006, Ankara, s.30-31.

12 M. Murat Öntüğ, "Özü İle İlgili XVII. Yüzyıl Mühimme Hükümleri ve Kalesi" (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s.20-34

13 Günümüzde Şumnu Oblastının (il) idari alanı 3390 km²'dir. Bkz. Osman İsmail, *Şumnu ve Tarihinde Biraktığı İzler*, İzmir, 2014, s.15.

14 Rumeli'de kurulmuş olan Yörük Teşkilatı ile ilk defterlerde geçen "yörükân" ifadesinin yüklediği anlamı ayırt etmek gerekmektedir. Yörüklük teşkilatı üyeleri askeri statüye sahip olup ilk fetih yıllarında sefer hizmeti, sonraki dönemlerde ise orduya daha çok geri hizmet sağlayan askerilerin bulunduğu bir teşkilattır. Bu teşkilata Rumeli'deki Müslüman Türklere birlikte Tatarlar da dâhil edilmiştir. Bkz. Tayyip Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:748, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, 1957, s.1-20

Çalışma sahamızla ilgili tahrirlere bakıldığında XV. yy.a ait olan ilk tahrirlerde Müslim yerleşmelerin bazı hanelerinin Tablo1 de görüldüğü gibi "hane-i yörükân" olarak ifade edildiği görülmektedir. XVI. yy.dan itibaren hazırlanmış olan mufassal defterlerde ise bu kayıtlar görülmemektedir. Bu durum bir sorunsal olarak ele alınıp incelendiğinde Harun Yeni'nin "*Hangi Yörük? 16. Yüzyıl Batı Trakya'sında Yörüklüğün Halleri Üzerine Bazı Notlar*" başlıklı çalışması tarafımızdan incelenerek bu sorunsal giderilmeye çalışılmıştır. Araştırmacının ilgili eserde de benzer bir sorunsal üzerinde durmuş olduğunu görmekteyiz. Buna göre defterlerdeki hanelerin üzerindeki "Yörük" ibaresine iki şekilde yaklaşmıştır. Bunlardan birisi ilk defterle sonraki defterin karşılaştırılması olmuş ve bunlardan bazıları için ilk defterde geçen Yörük ibaresinin, sonrakilerinde reyaya dönüşerek devlete ödenen vergilerinde artış olduğu tespit edilmiş ve

Sahaya Anadolu'dan gelen ilk Müslüman nüfus, Şumnu'nun fethinden sonra (1388) Şumnu kalesinin güvenliğini sağlamak için yerleştirilen askerlerdir. Bundan sonra sahaya Anadolu kökenli Müslüman Türk nüfusunun XV. yy. başlarında geldiği tahmin edilmektedir. Fethedilen diğer yerlerde olduğu gibi sağ kolda bulunan Şumnu'ya da iskânın, fethi gerçekleştiren komutanlar öncülüğünde gerçekleşmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bahsedilen yüzyıl için Şumnu da bunun öncüsü Saruhan (Manisa) Beyliği komutanlarından Paşa Yiğit Bey öncülüğündeki Saruhanlı konar-göçerler olduğu yerleşme isimlerinden anlaşılmaktadır.¹⁵ Nitekim ilk defterlere göre, XV. yy.da sahadaki Müslüman Türk nüfusunun çoğunlukla konar-göçer olarak yaşayan Yörükler olduğu görülmektedir. Bunların sahaya geldikten sonra geleneksel yaşam tarzlarını hemen terk etmedikleri, bir taraftan konar-göçerliğe devam ederken diğer taraftan da işletmekte oldukları mezarların çevresinde yavaş yavaş yerleşikliğe geçtikleri anlaşılmaktadır. Bu esnada kurmuş oldukları köylere genelde başlarında bulunan oba beylerinin ismini, yerleşme adı olarak verdikleri dikkat çekmektedir.¹⁶ 1444 Varna Savaşında Şumnu ve çevresi büyük zarar görmüş, Şumnu kalesi yakılmış ve kale muhafızları haçlılar tarafından şehit edilmiştir. Bazı araştırmacılar sahadaki asıl iskânın bahsedilen savaştan sonra gerçekleştiğini ifade etseler de, bununla ilgili açık bir delil olmayıp, yerleşme isimlerine dikkat edildiğinde bunun bahsettiğimiz dönem olan XV. yy. başlarından itibaren gerçekleştiği anlaşılmaktadır.¹⁷

Tahrirler döneminde Şumnu'ya yapılan göçleri başlıca üç döneme ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki XV. yy.da yapılan göçler olup bu dönemle ilgili 1479 ve 1483 yıllarına ait defterlerden yararlanılmıştır.¹⁸

bunların konar-göçerler olduğu fikrine ulaşılmıştır. Bir diğerinde ise Eşkinci ve Ellici olarak kayıtlı olan ve bazı vergi imtiyazları olan nüfus olup, bunların Yörüklük Teşkilatı üyeleri olduğu anlaşılmıştır. Bkz. Harun Yeni "Hangi Yörük? 16. Yüzyıl batı Trakya'sında Yörüklüğün Halleri Üzerine Bazı Notlar" Bu tespitler göz önüne alındığında çalışmamızda kullanılan XV. yy sonlarındaki icmal defterlerde görülen "hane-i Yörük-yörükân" kayıtlarının Yörüklük Teşkilatını değil; konar-göçer yaşam tarzını ifade etmek için kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

- 15 Halime Doğru, XIII.-XIX. Yüzyıllar Arasında Rumeli'de Sağ Kol'un Siyasi, Sosyal, Ekonomik Görüntüsü ve Kozluca Kazası, A.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, Eskişehir 2000, s. 69-71.
Sahaya yapılan ilk iskânlardan itibaren beylerinin önderliğinde yoğun bir akıncılık faaliyeti başlamıştır. Paşayiğit, Turhanoğulları ve Mihaloğulları sahadaki önemli akıncı komutanlardır. Bkz. Mustafa Özer, "Turhanoğullarının Balkanlardaki İmar Faaliyetleri". Balkanlarda İslam Medeniyeti (II. Milleterarası Sempozyum Tebliğleri), Tiran, Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003, s. 249.
- 16 Suraiya Faroqhi'nin çalışması bu konudaki tespitimizi destekler niteliktedir. Bkz. Suraiya Faroqhi, Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı, (Çev. Emine Sonnur Özcan), Doğu Batı, Ankara 2010, s. 114
- 17 Bu durum Balkanolog Machiel Kiel tarafından da iddia edilmektedir. Bkz. Machiel Kiel, *The incorporation of the Balkans into the Ottoman Empire 1353-1453, Turkey Volume 1 Bizantium to Turkey* (Edited by. Kate Fleet), Cambridge University Press, UK, 2009, ss.152
- 18 Bu defterlerdeki bilgiler birbiriyle kıyaslandığında 1479 tarihli defterdeki bilgilerin eksik olduğu anlaşıldığı için, bahsedilen defterden sınırlı olarak yararlanılmıştır. Bkz NBKM Oak45-29 (1479).

Tablo 1: 1479-1483 Yılları Tahrir Defterlerine Göre Şumnu Kazası'nda Müslüman Türklere Ait Köy ve Mezraalar (1388-1483 Yılları Arasında Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri)

	Karyeler (Köyler) ve Mezraalar	NBKM OAK 45-29 (1479) NBKM HK12-9 (M.1483)	Kaynak
1	AkdereYakası Mz. (Yörükler ekerler) (Byala Reka-Şumnu)	8a	Veselin Bozhikov, Naselenite Mesta Fe Tsarstvo Bulgariya 1878-1944, Sofya, 2008.
2	Aydın Obası Mz. (Hâne-i Yörükkan) (Aydın Köy-Meçovo-Eski Cuma)	28a	Acaroğlu, a.g.e. s.74
3	Aladağlı K. (Hâne-i Yörükkan)	30a	Kayıp
4	Alakilise Nahiyesi (Osman Pazarı Çevresi) (Etrafta Yörükler perakende ziraat ederler)	35a	Acaroğlu, a.g.e. s.27
5	Araplar Mz. (Aprilova-Eski Cuma)	34a	Bozhikov, a.g.e. s. 86
6	İzlatova Mz. (Zlatar- Şumnu)	19	Acaroğlu, a.g.e. s.465
7	Bakacak-Karakaşlı Köy (Probuda-Eski Cuma) (Hâne-i Yörükkan)	79	Acaroğlu, a.g.e. s.516
8	Balabancı Mz. (Yörükler ekerler)	75	Kayıp
9	Bıyıklı Bayezid Mz. (Hâne-i Yörükkan) (Bayechevo-Eski Cuma)	77	Acaroğlu, a.g.e. s.115
10	Çanakçı (Panichino-Eski Cuma)	4	Martin İvanov, Reçnik ;Na Selişti İmena i Nazvaniya Na Administrativno-Teritoriali Edinitsi, Saofia 2013,s.126
11	Çarık Ali nam-ı diğer Selişte	31a	Kayıp
12	Çoban Yurdu (Hâne-i Yörükkan) (Çobandere-Ovçarovo-Eski Cuma)	30b	İvanov, a.g.e., s.127
13	Çukurkişla (Hâne-i Yörükkan) (Tekke Köy-Manastritsi-Razgrad)	34a	İvanov, a.g.e., s.128
14	Desilova Mz.	8a	Kayıp
15	Devlethan K.	31a	Kayıp
16	Dobrika K. nam-ı diğer Sığırıcı (Hâne-i Yörükkan)(Rıtlina-Eski Cuma)	7a	Acaroğlu, a.g.e. s.878
17	Emir Doğan Mz.	30a	Kayıp
18	Otine K.	35b	Kayıp
19	Gergirova K.	26	Kayıp
20	Geredeli? (İstraja maa Geredeli)	31a	Kayıp
21	Gedik Çakır K.(Hâne-i Yörükkan), (Kara İsaoğulları)	35b	Kayıp
22	Hasanbey Mz. (Kara Hasan-Zaraevo-Eski Cuma)	8a Mezra-i Seliştede Meskündür	Acaroğlu, a.g.e. s.514

23	Hasan Kulu Mz.(Hâne-i Yörükân) (Trem-Şumnu)	32a	Saha Çalışması
24	Hayreddin Mz	31a	Kayıp
25	Hoşkadem (Rakovniçe)	72	Kayıp
26	Hüseyin K. (Kuşluviran) (Kuşlu Köy-Ptichevo-Eski Cuma)	2b	Bozhikov, a.g.e., s. 85
27	Hüseyin Fakih Mz	33b	Kayıp
28	İzlatova Mz. (Zlatar-Şumnu)	19	Saha Çalışması
29	Kaluger Mz. Nam-ı diğer Mirasoğulları (Hâne-i Yörükân)	31b	Kayıp
30	Karlı Obası K. (Kravelo- Eski Cuma)	12	Acaroğlu, a.g.e. s.541
31	Kenarlar Mz.	26b	Kayıp
32	Kilisecik Mz. (Tsirkvitsa-Şumnu)	39	Acaroğlu, a.g.e. s.597
33	Kulfal Obası Mz. (Hâne-i Yörükân) (Razvigorovo-Şumnu)	19	Acaroğlu, a.g.e. s.651
34	Kumnan K.	21	Kayıp
35	Kalenîç Mz. (Hâne-i Yörükân)	32b	Kayıp
36	Kalak K.	28a	Kayıp
37	Karabaşlı K. (Çernoglavtsi-Şumnu)	77	Acaroğlu, a.g.e. s.501
38	Karaca Nasuh K. (Yörükler ekerler) (Makariopolsko-Eski Cuma)	32a	Acaroğlu, a.g.e. s.754
39	Karaca Oğulları K. (Hâne-i Yörükân)	32a	Kayıp
40	Karahan mz. (Hâne-i Yörükân)	28a	Kayıp
41	Kenarlar Mz.	26b	Kayıp
42	Kılıççı Salih Mz. (Nojarovo-Razgrad)	34a	Acaroğlu, a.g.e. s.577
43	Kireçlik (Krasnoseltsi-Eski Cuma)	35b	Bozhikov, a.g.e., s. 85
44	Köse Mustafa Mz. (Hâne-i Yörükân)	32a	Kayıp
45	Köse Bahşi Mz. (Başlar-Pırvan-Eski Cuma)	32b	Bozhikov, a.g.e., s. 85
46	Küçük İncik Mz.(Hâne-i Yörükân) (İlia Blaskovo-Şumnu)	31b	İvanov, a.g.e.,s.54
47	Nasran Sekisi Mz.	78	Kayıp
48	Öksüz Ali Mz.	78	Kayıp
49	Parmaksız Hasan K.	78	Kayıp
50	Sülemi K.	34a	Kayıp
51	Sindel Mz. (Hâne-i Yörükân)	31a	Kayıp
52	Tomine K. (Hâne-i Yörükân)	35a	Acaroğlu, a.g.e. s.93,285
53	Umurca nam-ı diğer Paşayığıt (Todorovo-Razgrad)	10	Acaroğlu, a.g.e. s.431
54	Urum Ahmed Mz. (Hâne-i Yörükân)	35a	Kayıp
55	Üveysler K.(Vayıslar-Orlovo-İslimye)	33a	Acaroğlu, a.g.e. s.1000
56	Visok K.	79	Kayıp
57	Yörük Sadi Mz. (Hâne-i Yörükân)	35b	Kayıp
58	Yolunca İlyas Mz. (Hâne-i Yörükân)	35b	Kayıp

1479-1483 tahrirlerine göre sahada toplam 646 Müslim hane (3230 kişi), Müslüman Türk nüfusunun bulunduğu toplam 58 mezraa ve köy bulunmaktadır (Tablo 1). Bu mezraa ve köylerde yaşayanların % 53'ünü "hane-i yörükân" olarak kayıtlı olan konar-göçerler, % 47'sini ise yerleşik köylü nüfus oluşturmaktadır. Buna göre, XV. yy. sonlarında sahada bulunan Müslüman Türklerin yarısından fazlasının geleneksel yaşam tarzları olan konar-göçerliği henüz terk etmedikleri anlaşılmaktadır. Yukarıda ismi verilen 58 Müslüman Türk yerleşmesinin 28 tanesinin varlığı günümüzde devam ederken, 30 tanesi günümüze ulaşmamıştır.¹⁹ Konar-göçerlikte daha çok hayvancılığı desteklemek için mezralarda kısmi olarak yürütülen tarımsal faaliyetler; yerleşikliğe geçişle birlikte giderek ağırlık kazanmaya başlamıştır. Yerleşikliğe geçenler tımar sistemine dâhil olup, kendilerine verilen çiftlikleri işletmeye başlamışlardır. Konar-göçerlerin yerleşik hayata geçişi ve sahaya nüfus iskânı yeni tarım alanlarının açılmasına, var olanların da genişlemesine neden olduğu anlaşılmaktadır.

Müslüman Türk yerleşmeleri arasında gösterilen bazı yerleşme isimlerinin Türkçe olmadığı açıkça görülmektedir (Tablo 1). Defterlere göre, bu yerleşmelerin tamamen Müslüman Türk nüfusuyla meskûn olmasından dolayı, çalışmamızda bunlar Müslüman Türk yerleşmeleri arasında gösterilmiştir.²⁰ Bu ise boşalan bazı Gayri Müslim yerleşim yerlerine Müslüman Türklerin iskân edildiğini, yeni sakinler tarafından yerleşmenin eski isminin kullanılmaya devam ettiğini göstermektedir. Bulgarlar tarafından boşaltılmış, üzerinde hane kaydı olmayan ve mezraa olarak kayıtlı yerleşmeler de mevcut olup, Bulgarine, Küçük Dalgaç mezraaları bunlar arasındadır. Daha sonraki yıllarda bahsedilen mezraların tamamen Müslüman Türk nüfusuyla meskûn, Müslüman Türk köyüne dönüştüğü görülmektedir. Tablo 1'de isimleri gösterilmemesine rağmen, defterlerde nüfusu olmayan bazı Türkçe isimli mezralarda bulunmaktadır. Bunların 1530 tarihli defterde kayıtlarının olmaması, 1483-1530 yılları arasında köye dönüşmeden terk edilip kayboldukları anlamına gelmektedir.²¹

19 Bu defterde ismi geçen bazı yerleşmelerin bir sonraki defterde isimlerinin olmaması, yani ortadan kalkmasının en önemli nedeni olarak, XVI. yy. ilk yarısında Anadolu'dan sahaya yapılan ikinci ve büyük Müslüman Türk göçü esnasında, sahaya gelen nüfusun hâlihazırda var olan nüfusu ve yerleşmeleri hareketlendirmesiyle açıklanabilir. 1483-1530 yılları arasındaki bu hareketlilik esnasında bazı yerleşme isimlerinin değişmiş olması da ihtimal dâhilindedir.

20 1483 tarihli defterde İzlatova (Zlatar), Dobrika (Sığırcı), Tomine, Otine, Gergirova, Kaluger, Kelaniç, Visok yerleşmelerinde hane halkının tamamının Müslüman Türklere dönüşmüş olduğu görülmekte olup, eskiden bir Bulgar yerleşmesi iken daha sonra bunların halkının yerleşmeyi terk etmesi sonrasında, Müslüman Türkler tarafından yerleşildiği anlaşılmaktadır.

21 Köse Yahşi Mz., Veledli Mz., Bkz. NbkM Hk12-9 (M.1483) s. 35a, 32b.

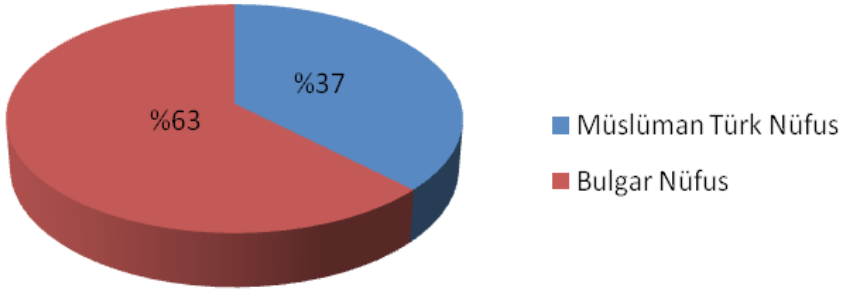
Harita 2: 1388-1483 Yılları Arasında Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri

1483 tarihli defterdeki yer isimlerinde bazı önemli ayrıntılar bulunmaktadır ki, sahadaki nüfusun Anadolu'daki kökleri hakkında ipuçları vermesi bakımından önemlidir. Bu isimlerin başında Devlethan ve Paşayığı isimleri gelmekte ve bunlar da Anadolu'da Saruhanlı Beyliğini (Manisa) işaret etmektedir. Nitekim Devlethan, Saruhanoğullarının Demirci kolunun reislerinden; Paşayığı ise Şumnu'nun fethinde görev alan bir Saruhanlı komutandır. Defterde sahada Paşayığı yerleşmesinin bir mezraa; Devlethan yerleşmesinin ise o dönemin Müslüman Türk yerleşmeleri arasında diğerlerine göre büyük (45 hane) bir köy olduğu görülmektedir (Tablo 1) (Harita1).²²

1479-1483 tahrirlerine göre sahada Müslüman Türklerin 646 hane (3230 kişi) Bulgarların ise 1087 hane (5435 kişi) olduğu görülmektedir. Toplam nüfus ve hane sayısına bakıldığında Bulgar nüfus bu tarihte çoğunluk (% 63) olmasına rağmen, Anadolu kökenli Müslüman Türk nüfusu da Bulgar nüfus karşısında azımsanamayacak bir orana (% 37) sahiptir (Şekil 1). Bu durum sahanın daha XV. yy.da önemli bir oranda Müslümanlaşmaya ve Türkleşmeye başladığını göstermesi açısından önemlidir.

22 Feridun M. Emecen, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt36, yıl: 2005, s.173. Johann Wilhelm Zinkeisen, Osmanlı İmparatorluğu, Çeviri: Nilüfer Epçeli, Tarihi-1 Editör: Erhan Afyoncu, I. Baskı, İstanbul, 2011, s.192. Paşayığı Mezraasında hane kaydı olmadığı için Tablo 1 de gösterilmemiştir. Bkz. Oak 45-29 (M.1479) s.10.

Şekil 1: XV. yy. Sonlarında Müslüman Türk Nüfusu ile Gayri Müslim Nüfusu Oranı

Kaynak: NBKM Oak 45-29 (M.1479), HK12-9 (M.1483)

Sahaya Anadolu'dan getirilen konar-göçerlerin Tablo 1'deki bazı kayıtlarda görüldüğü gibi, bir taraftan geleneksel yaşam tarzlarını devam ettirirken diğer taraftan da yerleşikliğe geçmeye başladıkları anlaşılmaktadır. Defterler incelendiğinde konar-göçerlerin bazı köylerle birlikte genel olarak mezralarda kayıtlı olduğu görülmekteyken, köylerin genelinde ve mezraların bazılarında yerleşik nüfusa rastlanmıştır. Bütün bunlar ilk defterlerde konar-göçerlerin bir kısmının yerleşikliğe henüz yeni geçtiğini, diğer kısmının geçme eğiliminde olduğunu ifade etmektedir. İlk defterlerde yerleşik olarak görülen Müslüman Türk nüfusun yerleşikliği de tartışmalıdır. Nitekim 1479 ve 1483 yılı defterlerinde yerleşiklerin de bulunduğu Müslüman Türk köyü ve mezralarının yarısından fazlasının 1530 tarihli defterde olmaması, bunların yerleşiklik kültürünün çok zayıf iken, hareket kabiliyetlerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Çalışma sahamızda yapılan araştırmalarda en eski Müslüman Türk yerleşmelerinin kuruluşundan günümüze kadar ortalama üç defa yer değiştirdiği tespit edilmiştir.²³ Nitekim ilk olarak "kışla" denilen, çevresine göre alçak, kuzey rüzgârlarına kapalı, güney ve güneydoğu yönü açık olan alçak alanlarda, genelde birbirine akraba olan üç beş ailelik obaların kurmuş olduğu yerleşmeler oldukları anlaşılmıştır.²⁴ Bu yerlerde nüfus arttıkça yerleşme, kurulduğu çekirdeğin dışına çıkarak daha geniş ve yüksek alanlara doğru kaymıştır. Bahsedilen yerleşmelerdeki bu hareketlilik genelde 300-500 m. gibi kısa mesafeler arasında gerçekleşmiştir.

23 Kuruluşundan itibaren köylerin yer değiştirmesi olayı sahadaki köylerde görülen genel bir durumdur. Bunu bir örnekle somutlaştırmak gerekirse, Kocacıklar (Terve) köyünün de bahsedilen köylerden birisi olduğu görülmektedir. Nitekim yapılan saha çalışmasında köyün günümüze kadar üç defa yer değiştirdiği anlaşılmıştır. Buna göre köyün kışlası "kozluk", olarak isimlendirilen mevkii, ikinci yerleşim yeri "pınar ölü" mevkii ve son olarak bu günkü konuma yerleşildiği tespit edilmiştir.

24 Halime Doğru, *XIII.-XIX. Yüzyıllar Arasında Rumeli'de Sağ Kolun Siyasi, Sosyal, Ekonomik Görüntüsü ve Kozluca Kazası*, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:7, Eskişehir, 2000, s. 90-92.

Fotoğraf 1:Kilisecik (Tsirkvitsa) Köyünün Yurtluk Alanı (Mezraası)²⁵

Köylerin kuruluş çekirdeği olan kışlaların yakınlarında, ilk yerleşenlerin metfun bulunduğu küçük mezarlıklar, yerleşme çekirdeklerinin günümüze ulaşan canlı şahitleri durumundadır. Yerleşmeler ilk kuruluş yerinin dışına doğru hareket ettikçe, hareket yönünü takip ederek yeni yerleşim yerlerine ait tarım alanları, meyve bahçeleri ve mezarlıkları görmek mümkündür.²⁶ Kışlaların yakınlarında gelişen ilk ziraat alanları olan mezraalar, sahada “yurtluk” olarak isimlendirilmektedir.²⁷ İnceleme alanında Müslüman Türklerin yerleşikliğe geçtikleri ilk köylerde, yerleşme çekirdeklerini oluşturan kışla alanlarında günümüzde yerleşmeler mevcut değilken, kurulan ilk ziraat alanı olan mezraalar (yurtluk) ise hâlihazırda ziraat alanları olarak kullanılmaktadır. Bunlar, mevki ismi “*kışla, kışla önü, kışla ardı, yurtluk, yurtluk yanı, vb.*” olarak sahada kullanılmaya devam etmektedir (Fotoğraf 1).

2-XVI. yy. Göçleri Ve Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri

Sahaya asıl ve önemli Anadolu kökenli, Müslüman Türk göçü dalgası XVI. yy.da gerçekleşmiştir. Bu yy.da meydana gelen göçler, sahanın yerleşme ve nüfus yapı-

²⁵ Göstermiş olduğu misafirperverlik ve yapmış olduğu katkılarından dolayı Kilisecik köyü sakinlerinden Öğretmen Recep İSKENDER Bey'e teşekkür ediyoruz.

²⁶ Çamurlu (Kalino) Köyünün 4 tane mezarlığı mevcut olup, bunlardan en eskisi köyün kuruluşu ve sonrası dönemine aittir.

²⁷ Bu terim Osmanlı Toprak sisteminde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bkz. Orhan Kılıç, “Yurtluk”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt43, 2013, s. 614-615.

sını derinden etkilemiş, çok sayıda yerleşme merkezi kurulurken bir önceki defterde var olan bazı yerleşmeler de ortadan kalkmıştır. Bu dönemde kurulan yerleşmelerin ortak özelliği, konar-göçer nüfus bulundurmeyen küçük köyler statüsünde bulunmalarıdır. Nitekim XV. yy. mezralarının bir kısmında nüfus olmasına rağmen, bu dönemin mezralarında herhangi bir nüfusa rastlanamamış olması, bunların tamamen yerleşik yaşama geçtiklerini gösteren kanıtlardan birisidir.

Mufassal defterlerdeki hane kayıtlarına dikkat edildiğinde, köylerin genelde birbirine akraba olan aileler tarafından kurulduğu anlaşılmaktadır. Birinci ya da ikinci dereceden akraba olan aile üyeleri, yerleşikliğe geçtikleri kışlarında kendi köylerinin çekirdeğini oluşturmuşlardır. Bu durum mufassal defterlerdeki hane kayıtlarında hane reislerinin baba isimlerinden anlaşılabilir gibi, bazı yerleşme isimlerinde de açıkça görülmektedir. Köy isimlerinde görülen "...oğulları" kaydı savunduğumuz nazariyeyi destekler niteliktedir. Nitekim Ahiogulları, Bahşioğulları, Burhanogulları, Miraçoğulları, Doğanogulları, Elvanogulları vb. isimler, yerleşmelerin aynı babanın çocukları tarafından yani kardeşler tarafından kurulduğunu ifade etmektedir. Daha sonraki dönemlerde bahsedilen yerleşme isimlerinden "oğulları" tamlaması kalkmış ve bu yerleşmeler; Ahiler, Bahşiler, Burhanlar, Doğanlar, Elvanlar vb. olarak tesmiye edilmeye başlamışlardır. Köylerin kurucularının akraba oldukları görülürken birbirine yakın olarak yerleşikliğe geçen obaların, yani yakın olan köylerde yaşayan ailelerin de akraba oldukları anlaşılabilmektedir. 1530 tarihli defterde kayıtlı olan Yörük Sinan köyü ile 1540 tarihli defterdeki Yörük Salih köylerini buna örnek olarak vermek mümkündür. Defterlerden, Sinan ile Salih isimli iki kardeş ve bunların oğulları tarafından birbirine yakın iki farklı köy kurulduğu anlaşılmaktadır. 1550 yılı defterinde ise Yörük Sinan köyünde yaşayanların Yörük Salih köyüne göç ettiği, yani akraba olan obaların aynı köy adı altında birleştiği görülmektedir. Günümüzde bu yerleşme, Şumnu'ya bağlı Yörükler (Stanovets) köyü olarak hâlen varlığını devam ettirmektedir. Eğer bu yerleşmeler birleşmemiş olsaydı muhtemelen günümüzde iki farklı köy olarak devam edecekti. Yerleşme isimlerinde görülen bir diğer özellik ise, bu isimlerde kullanılan sıfatların zamanla ortadan kalkması, nitelenen isimlerin ise yerleşme ismi olarak kullanılmaya devam etmiş olmasıdır. Divane Ahmet, Ahmetler; Divane Köpek, Köpek Köy; Divane Mustafa, Mustafalar; Divane Hamza, Hamzalar vb.²⁸ İsimlerde kullanılan bazı terimler yerleşme isimlerinin boy ve oymakları ile ilgili bilgiler vermesi açısından da önemlidir.²⁹

Müslüman Türk yerleşme isimlerinin bazılarında kuruculara ait meslek isimleri mevcut olup, bundan da döneme ait meslekler hakkında bilgi edinilmektedir. Bunların başında demircilik gelmekte, bu isimle sahada üç farklı yerleşme

28 Bazı yerleşme isimlerinde kullanılan Türkçe sıfatlar tahrir yazıcıları tarafından değiştirilerek özellikle Farsça karşılıkları kullanılmıştır. Buna en bariz örnek olarak "deli"nin "divane" sözcüğü ile değiştirilerek kaydedilmiş olmasında görülmektedir.

29 Kulfal Obası, Kulfalı Yörükleri; Divane Köpek, Köpekli Avşarı; Kocacık, Kocacık Yörükleri v.b. Bkz. Serap Toprak, *XVI. Y. da Balkanlarda İslamlaşma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2005. s. 1-33.

bulunmaktadır. Bunun dışında geleneksel Türk dokuması “Çulha” ve onu üreten anlamına gelen “Cüllah”; Çulha İnebeyi, Kara Cüllahlar, Yusuf Cüllahlar köylerinin isimlerine yansımıştır.³⁰ Tüccar anlamına gelen “Bazarkan” ismi de buna verilebilecek örnekler arasındadır. Çalışma sahamızda bulunan ve şu anki ismi Orta Köy olan yerleşmenin defterlerdeki ismi, Köse Bazarkan; Kıdır Köyünise Bazarkan Hızır olduğu görülmektedir. Sahaya yerleşen nüfusun ekonomik geçim kaynağının başında hayvancılık faaliyeti geldiği için doğal olarak ona yönelik yerleşme isimlerini de görmek mümkündür. Çoban, Semer, Kasap isimli yerleşmeler bunun en belirgin örneğidir. Çoban Mustafa nam-ı diğer Bıyıklı; Dalkaç nam-ı diğer Çoban Yurdu; Doyuran zaviyesi, Çobanpınarı; Semerci; Kassablu, konar-göçerlerin ekonomik faaliyetleri olan hayvancılığa yönelik vermiş oldukları yerleşme isimleridir. Terzilik mesleğini ifade eden, Hasan Derzi ve Derziler ismine de rastlanmaktadır. Sahaya yeni yerleşen Türkler arasında arıcılığa bağlı olarak Kovancılar, Kovancı Mahmud, Ballica Balaban isimlerini görmek mümkündür. Yağcılar, Çanakçı, Çıkrıkçı, Kalkancı, Taşçı, Okçu, Kılıççı, Helvacı, Doğancı, Arabacı, Kuyucu isimleri, kurucularının mesleğini temsil eden diğer yerleşme isimleridir.

Tablo 2: 1483-1530 Yılları Arasında Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri³¹

Karyeler (Köyler)	370 (937/1530)	Kaynaklar
Ahioğulları K. (Ahlar-Drentsi-Şumnu)	550	İvanov, a.g.e., s.16
Ak Mehmedi K. (Podgoritsa- Eski Cuma)	554	İvanov, a.g.e. s.35
Anadolulu Hüseyin K.	550	Kayıp
Arabacıoğlu K.	551	Kayıp
Arabacı Osman nam-ı diğer Öksüz Hasan K.(Osman Pazarı-Omurtak-Eski Cuma)	208	Bozhikov, a.g.e.,s. 85
Aşağı Aşıklar K. (Lyubichevo-Eski Cuma)	554	Bozhikov, a.g.e. s. 85
Azizler (Deli Nasuh-Duhovers-Razgrad)	557	Bozhikov, a.g.e., s. 83
Barçınlar K. (Dereköy –Sutrino-Şumnu)	553	Saha Çalışması
Ballica Balaban K. (Kraygortsi- Bozhurovo- Çernookovo-Eski Cuma)	553	Saha Çalışması
Bekirli K. (Konevo- Şumnu)	550	Bozhikov, a.g.e. s. 87
Beş Evli K. (Kirkovo-Şumnu)	553	Bozhikov, a.g.e. s. 87
Beypınarı K. (Tozpatlar-Rositsa-Eski Cuma)	554	Bozhikov, a.g.e. s. 85
Beyli Hacı Mz. (Boyan-Şumnu)	554 maa Karye-i Hasanca	Bozhikov, a.g.e.,s. 92
Bolana K.	554	Kayıp

30 Feridun M. Emecen, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt8, yıl: 1993, s.83-84

31 Bu tablo 370 numaralı (937/1530) Tarihli Muhasebe-i Vilayet-i Rûm İli defteri ve NbkM Hk12-9(M.1483) tarihli icmal Defterindeki Şumnu kazasına ait kayıtların karşılaştırılması ile hazırlanmıştır.

Bulgarine K. (Bulanık-Mitnitsa- Şumnu)	552	Saha Çalışması
Buhlar-ı Küçük- (Buhovtsi- Eski Cuma)	553	Acaroğlu, a.g.e. s.154
Burhanoğulları K. (Edinakovtsi-Şumnu)	553	Bozhikov, a.g.e. s. 92
Büyük Ekizce K. (Bliznatsi-Şumnu)	550	Acaroğlu, a.g.e. s.314
Büyük İncik (Vasil Durumev-Şumnu)	553	İvanov, a.g.e., s.54
Baltalı Hüseyin K.	553	Kayıp
Boynu Eğriciler (Duraklar-Stanets-Eski Cuma)	551	Bozhikov, a.g.e., s. 85
Börklüce (Bürgüce-Veselina-Razgrad)	553 Karagöz- oğulları	Bozhikov, a.g.e., s. 89
Çamurlu K. (Kalino-Şumnu)	550	Bozhikov, a.g.e. s. 92
Çavuş K.(Metodievo-Şumnu)	552	Bozhikov, a.g.e. s. 91
Çıkrıkçı Murat K. (Buynovo-Eski Cuma)	553	Bozhikov, a.g.e. s. 91
Çukurova K. (Trapişte-Razgrad)	552	Bozhikov, a.g.e. s. 89
Dalgaç K. (Hacı Bayram Yeri-Dılgaç-Eski Cuma)	554	İvanov, a.g.e. s.127
Demircioğlu K. (Sthrahilita-Şumnu)	550	Bozhikov, a.g.e. s. 91
Demirciler K. (Zhelezari-Eski Cuma)	553	Bozhikov, a.g.e.s. 85
Demirköy K. (Moravitsa-Eski Cuma)	549	Bozhikov, a.g.e. s. 85
Divane Ahmet K.	551	Acaroğlu, a.g.e. s.12
Divane Hamza K. (Bankovets-Eski Cuma)	553	Bozhikov, a.g.e. s. 84
Divane Köpek K. (Mengişevo-Şumnu)	554	Bozhikov, a.g.e. s. 85
Divane Mustafa K.	554*	Kayıp
Doğancı K. (Osen-Eski Cuma)	553	Bozhikov, a.g.e. s. 91
Doline Pınarı K. der nezdi karye-i Esenkova	554	Kayıp
Evrenos nam-ı diğer Kulfal Fakih K. (Erevish)	558	Saha Çalışması
Elvanlar K. (Alvanovo-Eski Cuma)	552	Acaroğlu, a.g.e. s.38
Erikli K. (Slivak-Şumnu)	550	Bozhikov, a.g.e. s. 91, İvanov, a.g.e.s.18
Hasan Derzi (Kroiaç)	552	Bozhikov, a.g.e. s. 89
İshak	549	Kayıp
Cumalu K. (Eski Cuma-Targovishte)	553	Acaroğlu, a.g.e. s.331 İvanov, a.g.e. s.26
Karaağaç K. (Slavyanovo- Eski Cuma)	552	Acaroğlu, a.g.e. s.496
Köse Musa K. (Kliment-Şumnu)	553	Acaroğlu, a.g.e. s.320
Ferhadlar K. (Delchovo-Razgrad)	551	Bozhikov, a.g.e. s. 83
Gelen Beg K. (Kelebek- Benli Köy- Kruşolak-Eski Cuma)	549	Acaroğlu, a.g.e. s.569
Gürgenlü K. (Gabritsa-Şumnu)	550	Acaroğlu, a.g.e. s.385
Hacı Hamza K. (Filaretovo-İslimye)	553, A.(DFE.d 708:29)	Acaroğlu, a.g.e. s.399
Hacı İskender K. (Kileciler-Krasnoseltsi-Eski Cuma)	550	Bozhikov, a.g.e. s. 85
Hacı Salih K. (Yağcılar-Veselets-Eski Cuma)	554	Bozhikov, a.g.e. s. 84

Hasanca-Avcı Hasan-Göbekli K. (Lovets-Eski Cuma)	554	İvanov, a.g.e. s.132
Hüseyinler K. (Dolna- Gorna Hubavka -Eski Cuma)	553	Acaroğlu, a.g.e. s.434
Hızırca nam-ı diğer Divane Mahmud K. (Mostich-Şumnu)	554	Acaroğlu, a.g.e. s.702
İdris K.	554	Kayıp
İmrahor K. (Velino- Şumnu)	549	Acaroğlu, a.g.e. s.444
İshak K.	549	Kayıp
Kademlü K. (Bulgaranovo- Eski Cuma)	551	Acaroğlu, a.g.e. s.472
Kadı K. (Panayot Volovo-Şumnu).	553	Acaroğlu, a.g.e. s.475
Kadı K.	552	Kayıp
Kadı Fakih K.	554	Kayıp
Kalkancı Doğan K. (İglıka-Şumnu)	549	Acaroğlu, a.g.e. s.481
Kalova K. (Dyankovo-Razgrad)	553	Acaroğlu, a.g.e. s.486
Kara Cüllahlar K. (Prezviter Kozma-E.Cuma)	553	Acaroğlu, a.g.e. s.507
Kara Selman (Salmanovo- Şumnu)	549	Bozhikov, a.g.e. s.87
Karaca Hayreddin	554	Kayıp
Karalar	549	Kayıp
Karaevhadlar K. (Karaatlar -Vrani kon- Eski Cuma)	554	Acaroğlu, a.g.e. s.500
Kavaklu (Belokopitovo-Şumnu)	553	Saha Çalışması
Kel Yörtük K.(Ruets-Eski Cuma)	549	Bozhikov, a.g.e. s. 91
Keçililer K. (Gorno-Dolno Kozerovo-Eski Cuma)	550	Acaroğlu, a.g.e. s.568
Kassablu K. (Dibich-Şumnu)	551	Acaroğlu, a.g.e. s.546
Kayacık K.	552	Kayıp
Kayacık-ı Has K. (Timarevo-Şumnu)	552	Acaroğlu, a.g.e. s.557
Kayacık-ı Timar K.(Timarevo-Şumnu)	550	Acaroğlu, a.g.e. s.557
Kayalı Dere K. (Kamenyak –Şumnu)	551	Acaroğlu, a.g.e. s.558
Kışla K.	549	Kayıp
Kızılkaya (Zhivkovo-Şumnu)	549	Acaroğlu, a.g.e. s.594
Kocacıklar K.(Tervel-Şumnu)	553	Acaroğlu, a.g.e. s.605
Kopuzcu nam-ı diğer Kızılca Danişment K.	549	Kayıp
Kovancılar K. (Pçelina-Şumnu)	553	Acaroğlu, a.g.e. s.626
Köklüce K. (Venets-Şumnu)	553	Acaroğlu, a.g.e. s.634
Kılavuzlar K. (Kray-pole- Eski Cuma)	553	Acaroğlu, a.g.e. s.650
Kutbeddin K. (Kubadin- Eski Cuma)	554	Acaroğlu, a.g.e. s.648
Küçük Ekizce K. (Bliznatsi-Şumnu)	550	Acaroğlu, a.g.e. s.314
Makak	550	Bozhikov, a.g.e. s. 92
Manoliç-i Müslim (Manoliç-Burgaz)	553	Saha Çalışması
Meçükçiler K. (Belomortsi- Eski Cuma)	551	Bozhikov, a.g.e. s. 85
Murad Viranı	552	Kayıp
Musa İlyas	553	Kayıp

Mürsel	552	Kayıp
Narpaşa	552	Kayıp
Nasuhça (Makariapolsko- Eski Cuma)	552	Bozhikov, a.g.e. s. 91
Nebiler K.	549	Kayıp
Okçular (Zdravets- Eski Cuma)	552	Bozhikov, a.g.e. s. 90; İvanov, a.g.e. s.52
Popine K.	553	Kayıp
Sağırılar K.	553	Kayıp
Sarı Yusufklar K. (Sarsıplı-Tserovişte- Eski Cuma)	553	Bozhikov, a.g.e. s. 85
Saruca Bazergan K. (Tapçileştovo-Eski Cuma)	551	Bozhikov, a.g.e. s. 85
Subırlık K. (Sini-vir- Şumnu)	553	Acaroğlu, a.g.e. s.873
Seydioğlu K. (Seydol-Razgrad)	552	Bozhikov, a.g.e. s. 89
Söğütlü K. (Vırbak-Şumnu)	550	Acaroğlu, a.g.e. s.470
Sultan Ana nam-ı diğer Sait Baba (Seyaçi-Eski Cuma)	558	Bozhikov, a.g.e. s. 86
Şuaybçe K. (Geren-Bıbel-Mihail Petrov-Eski Cuma)	554	Bozhikov, a.g.e. s. 90
Taşçı K. (Kamenar-Razgrad)	553	Bozhikov, a.g.e. s. 89
Tekyeler K.(Obitel- Eski Cuma)	554	Acaroğlu, a.g.e. s.947
Nasırlı K.(Radko-Dimitriev-Şumnu)	554	Bozhikov, a.g.e. s. 92
Topuzlar K. (Topuzevo-İslimye)	551	Acaroğlu, a.g.e. s.961
Tunrıl Obası K.	554	Kayıp
Turhan K.(Stoyново- Eski Cuma)	550	Acaroğlu, a.g.e. s.305
Turhançi (Duraç-Ludogortsi-Razgrad)	552	Bozhikov, a.g.e. s. 82
Türkeşler K.(Şişkovitsa- Eski Cuma)	552	Bozhikov, a.g.e. 86
Uruz Obası K.	551	Kayıp
Uzun İsmail K. (Dlzhko- Eski Cuma)	552	Acaroğlu, a.g.e. s.992 Bozhikov, a.g.e. s. 91
Yenice K. (Tsarevbrod-Şumnu)	550 nam-ı diğer Sersemlü	Saha Çalışması
Yavaşlar K.(Vasil Levski- Eski Cuma)	549	Bozhikov, a.g.e. s. 91
Yörükler- nam-ı diğer Kestane Pınarı K. (Kestenovo- Eski Cuma)	550	Bozhikov, a.g.e. s. 85
Yörük Sinan K.(Yörükler-Stanovets-Şumnu)	549	Bozhikov, a.g.e. s. 84
Yakup Fakih K.	552	Kayıp
Yukarı Âşıklar K.(Lyublichevo- Eski Cuma)	553	Bozhikov, a.g.e. s. 85
Yusuf Cüllahlar K.(Suşına-Şumnu)	552	Bozhikov, a.g.e. s. 87
Yüklüler K. (Staro Selka- Eski Cuma) ³²	554	Bozhikov, a.g.e. s. 86
Zağralı K. (Saedinenie- Eski Cuma)	554	Bozhikov, a.g.e. s. 91
Zekerıyya K.(Şekere-Lovsko-Razgrad)	549	Bozhikov, a.g.e. s. 89

“Sâbık karye olup perakende olmağın haliya mezra olup etrafta ziraat idüp öşriin verirler.”

32 1964 Yılında Tıça Baraj Göletinin suları altında kalmıştır.

1530 tarihli deftere göre, 1483 tarihli defterde olmayıp bu defterde olan yani yeni kurulmuş olan köylerin genelde Şumnu'nun güney batısında bulunan Gerlova Platosu ile kuzeyindeki Deliorman Platosunda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dönemde Gerlova Platosunda kurulan yerleşmelerin büyük bir kısmı, günümüzde Eski Cuma Oblastı (il) idari sınırları içinde kalmaktadır ki, 1530 tarihli defterde “Cumalu” köyü, bahsedilen yerleşmenin çekirdeğini oluşturmaktadır.³³ Deliorman Platosunda kurulanlar ise, günümüzde Şumnu Oblastı (il) idari sınırları içinde kalmaktadır (Harita 4).

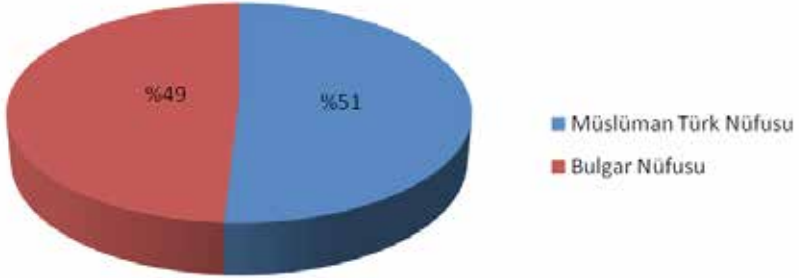
1483 tarihli defterde tekye ve zaviyelere dair herhangi bir kayda rastlanmazken bu defterde, tekye ve zaviye yerleşmeleri görülmeye başlamıştır. Nitekim günümüzde Eski Cuma idari sınırları içinde bulunmakta olan Tekyeler köyünün 1530 tarihli defterde 25 hanelik bir Müslüman Türk yerleşmesi olarak kurulmuş olduğu görülmektedir. Yerleşmelerin kuruluşları esnasında almış olduğu isimler çok şey anlatmaktadır. Obaların yerleşikliğe geçmesi ile kurulan yerleşmelere, genelde oba beylerinin ismi verildiği ve bu yerleşmelerin ilk tahrirlerde hane sayılarının oldukça az olduğu daha önce ifade edilmişti. Birden fazla oba tarafından kurulan yerleşmelere ise, ya birden fazla oba beyini ihtiva eden isimler ya da farklı isimler verilmekle birlikte bunların hane sayılarının daha fazla olduğu görülmektedir. İsim vermelerle ilgili bu tespit, mutlak olmamakla birlikte genel bir özelliktir.³⁴

İlk göç dalgasıyla gelip XV. yy boyunca konar-göçer olarak yaşayanların yerleşikliğe geçişi, muhtemelen ikinci göç dalgasında gelenlerle birlikte tamamlanmıştır.³⁵ Nitekim 1483 tarihli defterde Alakilise nahiyesinde (Osman Pazarı çevresi) konar-göçer 145 hane (725 kişi) Yörügün etraftaki mezralarda ziraat yaptıkları bilgisi yer almaktadır. 1530 tarihli defterde, bahsedilen konar-göçer hanelerle ilgili bir kayda rastlanmadığı halde bu bölgede; Arabacı Osman (Osman Pazarı-Omurtak), Kara Cüllahlar, Meçükçiler, Saruca Bazergan, Divane Ahmed, Çanakçılar, Kulağuzlar, Divane Hamza, Hüseyinler, Musa İlyas yerleşmelerinin kurulmuş olduğu görülmektedir. Adı geçen yerleşmelerin, yukarıda bahsedilen 145 hane konar-göçerin bu dönemde yerleşikliğe geçişiyle birlikte kurulmuş ol-

33 Cumalu (Eski Cuma, Targovişte) ismi, burada Cuma günleri konar-göçer Yörükler tarafından kurulan hayvan pazarı dolayısıyla verilmiş olduğu tespit edilmiştir. Nitekim bazı kayıtlarda Eski Cuma Pazarı olarak ta görülmektedir.

34 Oba beylerinin isimlerini ihtiva eden köyler: İshak (hâne:8), Kalkancı Doğan (hâne:4), Yörük Sinan (hâne:2), Anadolu Hüseyn (hâne:7), Turhan (hâne:8), Âhioğulları (hâne:4), Uruz Obası (hâne:7), Üveysler (hâne:3) v.b. Birden Fazla Oba tarafından kurulduğu tahmin edilen yerleşmeler: İmrahor (hâne:29), Balabancı (hâne:12), Kışla (hâne:12), Kara Selman (hâne:15), Kobızcı (hâne:10), Yavaşlar (hâne:12), Gelen Beg (Kelebek) (hâne:17), Makaklar (hâne:24), Çamurlu (hâne:16), Yenice (hâne:12), Kayalu Dere (hâne:34) v.b.

35 1483 tarihli defterde hane halkı olmayan mezraalar olarak görülen Bulgarine ve Dalgaç yerleşmelerinin bu defterde Müslüman Türklerle meskûn köylere dönüştüğü görülmektedir. Daha öncede ifade edildiği gibi bu yerleşmeler eski Gayri Müslim yerleşmeleri olup, Gayri Müslimler göç ettikten sonra “hâli” yani boş yerleşmeler olarak 1483 tarihli defterde “mezra” olarak kaydedilmişken, 1530 tarihli defterde Müslüman köyleri olarak görülmesinin nedeni, buralara Anadolu'dan gelen Müslüman Türklerin yerleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bu köylerden Dalgaç günümüzde aynı isimle, Bulgarine (Bulanık-Mitnitsa) olarak varlığını devam ettirmektedir.

Şekil 2: 1530 Yılında Şumnu Kazası İdari Alanında Müslüman Türk Nüfusu ile Gayri Müslim Nüfusu Oranı (**Kaynak:** BOA 370 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) Cilt II, Ankara, 2002, s.549-553)

1530 tarihli deftere göre Şumnu kazası idari alanında toplam 3688 hane (18440 kişi) bulunmaktadır. Şekil 2'de görüldüğü gibi bu tarihte sahadaki Müslüman Türk nüfusu ile Bulgar nüfusu dengelenmiştir. Bir önceki deftere nazaran her iki nüfusta da artış meydana gelmiş olmasına rağmen, Türklerin artış oranının Bulgarlara göre % 14 oranında daha fazla olmasında, Tablo 2'de yerleşme isimleri görülen Anadolu'dan gelen göçler etkili olmuştur.

Tablo 3: 1530-1540 Yılları Arasında Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri ³⁷

Karyeler (Köyler)	TT 0439 (M. 1540) TT 0788 (Evk.)(M.1540) OAK 217-8 (M.1537-38)	Kaynaklar
Abdi Fakih, Âşık Abdi K. (Işık köy-Osonovets-Şumnu)	204	Saha Çalışması
Evhadlar K. (Atlar - Saidmenie- Eski Cuma)	283 Evhadlar	İvanov, a.g.e., s.14
Balabanci K. (Yazovets- Eski Cuma)	201 nam-ı diğer Kokarca	Acaroğlu, a.g.e. s.612
Balcioğlu K.	256	Kayıp
Balluca Balaban (Rahmanoğulları- Kraygortsi- Eski Cuma) (Muradoğulları- Bozhurovo- Eski Cuma) (Karagözoğulları- Çernookovo- Eski Cuma)	553	Acaroğlu, a.g.e. s.2,513
Bazarkan Hızır K. (Kıdır Köy-Kitanchevo-Razgrad)	247	Acaroğlu, a.g.e. s.133
Bespınar K. (İmrenler-İmrenchevo-Şumnu)	74	Acaroğlu, a.g.e. s.445
Borazanlu K. (Trıbaç-Hezergrad)	314	Acaroğlu, a.g.e. s.143
Bozca İnebeyi K. (Bohçalar-Kaolinovo-Şumnu)	204	Acaroğlu, a.g.e. s.149
Buhlar-ı Küçük- (Buhovtsi- Eski Cuma)	308	Acaroğlu, a.g.e. s.69

³⁷ Bu tablo TT439 (M. 1540) tarihli mufassal tahrir defteri ve 370 numaralı (937/1530) Tarihli Muhasebe-i Vilayet-i Rûm İli Defterinde Şumnu kazasına ait kayıtların karşılaştırılması ile hazırlanmıştır.

Bıyuklu K. (Bortsi-Şumnu)	246 Çoban Mustafa nam-ı diğer Bıyuklu	Acaroğlu, a.g.e. s.135
Çukurca K.	265	Kayıp
Davudlar K. (Davidovo-Eski Cuma)	340	Acaroğlu, a.g.e. s.247
Divane Hasan K. (Hasan Mahalle-Golyama Voda-Razgrad)	205	Saha Çalışması
Divane Hızır K. (Avdallar-Lovets- Eski Cuma)	254, Abdaloğulları dahi derler	Bozhikov, a.g.e, s.91
Deniz Fakih K. (Çayır Köy)	206	Kayıp
Doğanoğulları K. (Yasterbino- Eski Cuma)	235	Bozhikov, a.g.e.,s.85
Doyuran Dede Zaviyesi (Doyrantsi-Şumnu)	126	Saha Çalışması
Durali Fakih K. (Dralfa-Eski Cuma)	254	Saha Çalışması
Düşbudak (Yasenovets-Hezergrad)	315	Bozhikov, a.g.e.,s.89
Esenkova K. (Çukur Köy- Yasenkova-Şumnu)	281	İvanov, a.g.e.,s.128
Mezidçe K.	233	Kayıp
Hafizoğlu Mehmed Dede Zaviyesi (Vrani Kon-Eski Cuma)	353, Nam-ı diğer Armudlu Pınarı	Saha Çalışması
Hezergrad (Razgrad)	OAK 217-8 (1537-38) Yenice nam-ı diğer Hezergrad-ı Cedit	Acaroğlu, a.g.e. s.416- 417,834
İslam Fakih K. (Sinya Voda-Razgrad)	245	Saha Çalışması
Hassı K. (Dobri Voynikovo-Şumnu)	228	İvanov, a.g.e.,s.137
Kabakulak K. (Uşintsi-Hezergrad)	338, nam-ı diğer Bedogyan	Acaroğlu, a.g.e. s.470
Kara Ahmed K.	295	Kayıp
Kara Mustafa Pınarı K. (Mutaflar –Plastina- Eski Cuma)	246, Pınarı Ali veledi Kara Mustafa	Saha Çalışması
Karagözoğulları K. (Çernookovo-Eski Cuma)	305	Acaroğlu, a.g.e. s.2,513
Kara Veli K. (Velyovo- Eski Cuma)	275, der nezdi Kulağuzlar	Acaroğlu, a.g.e. s.537
Kaygıncılar K. (Bryag-Eski Cuma)	253Kaygılar	Acaroğlu, a.g.e. s.561
Karaca Doğan K. (Golyama Sokolovo-Razgrad)	255	Saha Çalışması
Karaca İbrahim Güzlesi K. (Panayot Hitovo- Eski Cuma)	197	Saha Çalışması
Karamanlıca K.	314	Kayıp
Kasım Bey K. (Kasım Kuyucuk- Rakovski- Razgrad)	286, tabii Şumnu	Acaroğlu, a.g.e. s.547
Kırtıllı K. (Bojurka-Eski Cuma)	233	Acaroğlu, a.g.e. s.585
Koçaklı K. (Makovo-Eski Cuma)	290	Acaroğlu, a.g.e. s.634
Koyun İsalır K.	206	Kayıp
Kovancı Mahmud K. (Pçelno- Eski Cuma)	266	Acaroğlu, a.g.e. s.626
Köse Bazarkan K. (Orta Mahalle-Dennitsa-Şumnu)	246	Acaroğlu, a.g.e. s.638
Köse Ahmed K. (Krishno-Eski Cuma)	310	Saha Çalışması
Köseler K. (Zvegor -Şumnu)	339	Acaroğlu, a.g.e. s.639
Köçekler K. (Paydushko-Eski Cuma)	233	Bozhikov, a.g.e. s. 91

Köse Durmuş K. (Lozevo-Şumnu)	235	Acaroğlu, a.g.e. s.306
Küçük Aşık K. (Aşıkova-Pevets-Eski Cuma)	331	Acaroğlu, a.g.e. s.64
Küçük Açı Pınarı	251	Kayıp
Küçük İlyas Pınarı	245	Kayıp
Kurt Bey K. (İvança-Eski Cuma)	308	Saha Çalışması
Küçük Açı Pınarı Zaviyesi	251	Kayıp
Küçük İlasa Pınarı K.	245	Kayıp
Mandıra (Madara-Şumnu)	287	Saha Çalışması
Mehmed K. (Marash-Şumnu)	180 nam-ı diğer Maraş	Bozhikov, a.g.e.,s.92
Mehmed Dede Pınarı K.	270, Mehmed Dede Pınarı	Kayıp
Mestanlar K. (Prisoyna-Eski Cuma)	280,Abdülmedicidoğlu dahi derler	Saha Çalışması
Mihal Bey K.(Kara Mihal- Rozino-Şumnu) ³⁸	243, 244, Mihal Bey Çiftliği	Bozhikov, a.g.e.,s.83
Nadır K. (Nadarevo-Eski Cuma)	259	Bozhikov, a.g.e.,s.91
Nebi Fakihler (Lavino-Razgrad)	283, nam-ı diğer Arslanköy	Acaroğlu, a.g.e. s.54
Orta Mahalle (Alibey Mahallesi- Bratovo-Eski Cuma)	233	Acaroğlu, a.g.e. s.585
Öyükli K. (Todorovo-Razgrad)	A. (DFE.d 708:44 Öyükler?	İvanov, a.g.e., s.53
Podavye ³⁹ K. (Podavya-Razgrad)	249	Bozhikov, a.g.e., s. 83
Sırnova K.	167, nam-ı diğer yahşi havace	Kayıp
Sığırcılar Pınarı K.	274, nam-ı diğer Benkak. Ta'un (vebâ) nedeniyle ortadan kalkmıştır	Kayıp
Sığırlı Turhan (Tvardintsi- Eski Cuma)	A.(DFE.d 708:3) Meşhur Göl Deresi	Saha Çalışması
Saltıklar K. (Presiyan-Eski Cuma)	233	Bozhikov, a.g.e.,s.91
Seyyid Osman K.	5 (Evk.) 788	Kayıp
Taşkın Abdal K. (Buynovitsa-Şumnu)	205	Bozhikov, a.g.e, s. 92
Ütükler (Gorotsvet-Razgrad)	315	Martin İvanov, a.g.e., s.14
Veled Fakih (Mogilets- Eski Cuma)	187	Bozhikov, a.g.e.,s.84
Yalımlar K. (Ostrets- Eski Cuma)	232	Bozhikov, a.g.e, s.91
Yolkulu Dede Zaviyesi (Yolcu Köy-Çerni Bryak-Eski Cuma)	234	Acaroğlu, a.g.e. s.1049
Yörük Kasım K. (Vetrişte-Şumnu)	318	Saha Çalışması
Yunus Abdal (Yonkovo-Razgrad)	264	Bozhikov, a.g.e.,s.82

38 Mihaloğulları, bölgede önemli akıncı ailelerindedir. 1586 tarihli akıncı defteri incelendiğinde, bu çalışmada ismi geçen Müslüman Türk yerleşmelerinden büyük bir kısmının Mihaloğulları komutasında akıncılara katıldığı anlaşılmaktadır. Bkz. Ayşe Kayapınar ve Emine Erdoğan Özünü, Mihaloğullarına ait 1586 tarihli Akıncı Defteri, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015.

39 Bu yerleşmenin en eski defter olan 1540 tarihli defterde ismi Podavye olarak geçmesine rağmen, bu deftere göre hane halkının tamamını Müslüman Türkler oluşturmaktadır. Bu da demek oluyor ki, daha önceki örneklerde bahsettiğimiz gibi, bu yerleşme de Bulgarlar tarafından boşaltılmış olup Müslüman Türkler sonradan iskân olmuş, ancak Bulgarlar tarafından verilmiş olan eski ismini kullanmaya devam etmişlerdir.

1540 yılı mufassal tahrir defterinde, bir önceki defterde olmayan 73adet Müslüman Türk yerleşmesinin kurulduğu tespit edilmiştir (Tablo 3). İlk örneklerine 1530 tarihli defterde rastlanan zaviye yerleşmelerinin bu dönemde de sahadada kuruluşlarının devam ettiği görülmektedir. Nitekim Yoluklu Dede, Doyuran Dede ve Küçük Açan Pınarı zaviyeleri yeni kurulmuş olan zaviye yerleşmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, kuruluşta küçük zaviye yerleşmeleri iken, daha sonra büyüyerek köye dönüşmüş, Yoluklu Dede Zaviyesi (Çerni-Bryag), Doyuran Dede Zaviyesi (Doyrantsi) isimli köyler olarak günümüzde de varlıkları devam etmektedir.

Harita 4: 1530-1540 Yılları Arasında Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri

Bahsedilen zaviyelerin haneleri defterde Seyyid, Şerif ve Âl-i Resul⁴⁰ olarak kayıtlıdır. Kayıtlar bunların soyunun Hz. Muhammed'e dayandığını göstermekte olup, defterlerden ve kanunnamelerden anlaşıldığına göre vergi açısından bunlara normal reyadan farklı bazı imtiyazlar verilmiştir.⁴¹ Bahsedilen Seyyid ve Âl-i

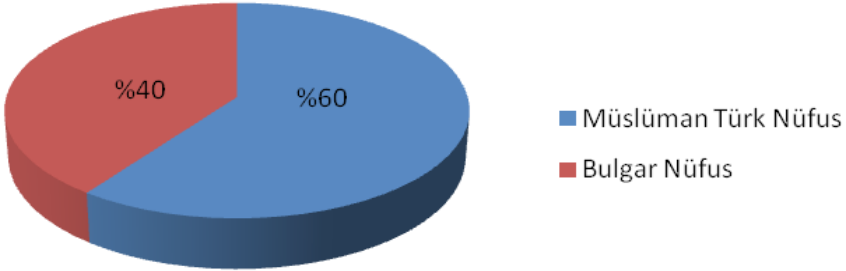
40 "Seyyid, terim olarak "şerefli, asil soylu, onurlu, kutsal, mübarek" mânasına gelen şerif ile (çoğulu eşraf, şürefâ) birlikte "nesl-i pâk-i Muhammedî'ye mensup olup yüceltilmiş olan" anlamında Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile Fâtıma'dan doğan torunlarıyla onların soyundan gelenler için unvan olarak kullanılmıştır."Bkz. Mustafa S. Küçükaşçı, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt37, yıl: 2009, s.40-43.

41 Ömer L. Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1980, s.818-820. Osmanlı döneminde Seyyid, Şerif olarak kaydedilenlerin vergi ayrıcalığı olduğu için bunların zaman, zaman istismar edildiği, müteseyyidlerin olduğuna dair bu döneme ait bazı belgeler ve bunlara yönelik güncel araştırmalar mevcuttur. Evliya Çelebinin seyahatnamesinde Şumnu'da da müteseyyidlerin çokluğundan bahsedilirken, aynı durum Aziz Efendi Kanunnamesinde de ifade edilmektedir. Onun

Resul kayıtları diğer yerleşmeler arasında da zaman zaman dağınık haneler halinde görülebilmektedir. Nitekim Abdi (Âşık Abdi-Işık Köy-Osonovets) köyünde 1 hane Seyyid; Söğütlü (Virbak) köyünde 2 hane Âl-i Resul kaydı bulunmakta, bu defterde zaviyelerle birlikte toplam Seyyid ve Âl-i Resul hane sayısı 11 haneye (55 kişi) ulaşmaktadır.

Yeni kurulan yerleşmelerin yanında bir önceki defterde ismi olmasına rağmen bu dönemde dışarıdan göç olarak var olan yerleşmeye mahalle olarak eklenen yerleşmeler de görülmektedir. Nitekim Balıca Balaban 1530 tarihli defterde 27 hanelik bir köy iken, 1540 tarihli defterde bu yerleşmenin 45 haneye ulaştığı görülmektedir. Maksimum 10 yıl gibi bir süreçte bu yerleşmenin yaklaşık iki katı oranında büyümesi ancak ve ancak yerleşme dışından alınan göçlerle açıklanabilir. 1540 tarihli defterde “*Balluca Balaban nam-ı diğer Rahmanoğulları ve Karagözoğulları ve Muradoğulları*” olarak kaydedildiği görülmektedir ki bunlar yerleşmeye eklenen nüfus tarafından kurulmuş olan mahallelerdir. Bu mahalleler günümüzde Rahmanlar, Karagözler, Muradlar isimleriyle varlığını devam ettirmektedir. Bu dönemde kurulan yerleşmelerden olan Maraş ve Karamanlıca köyleri, bu defterde görülen göçlerin Anadolu'daki menşei hakkında bilgiler vermektedir (Tablo3) (Harita 5).

Şekil 3: 1540 Yılında Şumnu Kazası İdari Alanında Müslüman Türk Nüfus ile Gayri Müslim Nüfusu Oranı (**Kaynak:** TT439 (M. 1540))

için araştırmacılar bu konuya itina ile yaklaşmakta, şüpheli davranmaktadırlar. Müteseyyidlik olayının, daha çok avarız vergilerinin normal vergi haline gelerek süreklilik kazandığı XVII. Y. dan sonra arttığı bilinmektedir. Bu yüzden de çalışmamızda avarız defterindeki Seyyid ve Şerif kayıtları dikkate alınmamış, mufassal defterlerdeki kayıtlar dikkate alınmıştır. Çünkü XVI. yy tahrir defterlerinin son derece ciddi olarak hazırlandığı, gerek yerli ve gerekse yabancı araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir. Bu defterlerdeki bilgiler Osmanlı devrinde şer'i mahkemelerde delil olarak kabul edilmiş olup, bu da tahrirlerin güvenilirliğini son derece arttırmaktadır. Bu yüzden incelediğimiz 1540 ve 1550 tarihli defterlerde görülen Şerif, Seyyid ve Al-i Resul kayıtları ciddiye alınmalıdır. Bkz. Roads Murphey, Kanûn-ı name-ı Sultânî lı Aziz Efendi, Yay. Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, Türkçe Kaynaklar VIII, Harvard Üniversitesi Basımevi, 1985, s. 38

Bu dönemde Müslüman Türk nüfusu bir önceki döneme göre 1524 hane (7620 kişi) artarak 3442 haneye (17210 kişi) yükselmiştir. Artan nüfusun 790 hanesi (3950 kişi) Anadolu'dan göç ederek Tablo 3'te görülen 73 yeni Müslüman Türk köyünü kurmuş olan nüfusa aittir. Geriye kalan 734 hanenin (3670 kişi) bir kısmı, hâlihazırda var olan nüfusun doğal artışı ile diğer kısmı da yukarıda bahsedilen Ballı Balaban köyü örneğinde olduğu gibi göçlerle gelen nüfusun sahada var olan yerleşmelere doğrudan ya da mahalleler olarak eklenmesi ile meydana gelmiştir. Bu dönemde sahadaki Gayri Müslim haneler bir önceki deftere göre 449 hane (2245 kişi) artarak 2301 haneye (11505 kişi) ulaşmıştır. Bir önceki deftere göre Müslüman Türk ve Bulgar nüfusu artış göstermesine rağmen, Anadolu'dan devam eden göçler sayesinde Müslüman Türk nüfusu 1540 yılında, Bulgar nüfus karşısında çoğunluk durumuna gelmiştir (Şekil 3).

Tablo 4: 1540-1550 Yılları Arasında Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri⁴²

Karyeler (Köyler)	TT 0382(M.1550)	Kaynaklar
Akça Gebeşler K. (Akçalar-Belintsi-Şumnu)	460	Bozhikov, a.g.e, s.83
Ala Gege K.	552, hariç ez defter	Kayıp
Alaaddin K. (Ayladin-Bistra-Eski Cuma)	605	Bozhikov, a.g.e, s.90
Aladin K. (Tapchileshtovo-Eski Cuma)	326, Bazarkan Hızır nam karyede bulunmuştur.	Kayıp
Araplar ma mahalle-i Hezergrad)	334	Kayıp
Aydın Fakih K. (Aydın Köy-Velyovo-Eski Cuma)	472	İvanov, a.g.e.,s.55
Balabanlar (Razdeltsi-Eski Cuma)	558, tabii Tomine	Acaroğlu, a.g.e. s.93
Baybani Sinan K. (Küçük Hacı-Marçino-Eski Cuma)	512, Küçük Hacı Yurdu dahi derler	Bozhikov, a.g.e, s.86
Cansız Ahad K.	458	Kayıp
Divan Seki K.	367	Kayıp
Çıkrıçıklar K. (Petrino-Eski Cuma)	238	Acaroğlu, a.g.e. s.219
Çulha İnebeyi K. (Takaç-Şumnu)	461	İvanov, a.g.e., ,s.129
Doğancılar K. (Sokolartsi-İslimye)	520, mahalle-i Topuzlar	Acaroğlu, a.g.e. s.961
Dobruçalılar (Dobrotitsa-Eski Cuma)	558, tabii Tomine	Acaroğlu, a.g.e. s.285
Divane Mustafa K.	297	Kayıp
Eymirhan (Mirhanlı-Trem-Şumnu)	500	Bozhikov, a.g.e, s.92
Genç Dede K.	503	Kayıp
Hacı İsalar	195	Kayıp
Küçük Elbasanlar K. (Elbasan Karalar-Panayot Hitovo-Eski Cuma)	579	Acaroğlu, a.g.e. s.319

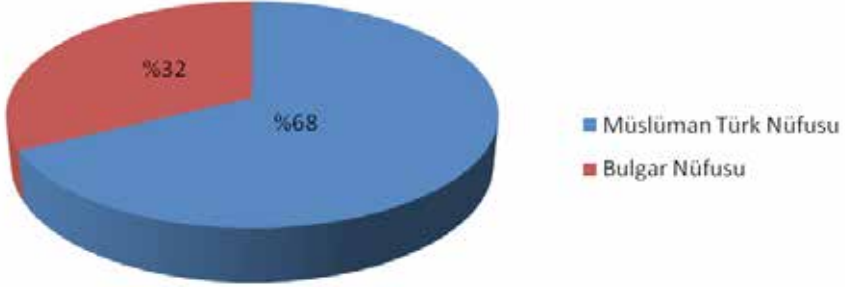
42 Bu tablo TT382 (M.1550) tarihli mufassal tahrir defteri ve TT439 (M.1540) mufassal tahrir defterinde Şumnu'ya ait kayıtların karşılaştırılması ile hazırlanmıştır.

Elvanoğulları K. (Yablanovo-İslimye)	520, mahalle-i Topuzlar	Acaroğlu, a.g.e. s.38
Enbiya Sakallı K. (Naum-Şumnu)	564	Acaroğlu, a.g.e. s.323
İskender K. (Kliment-Şumnu)	613, Köse Musa'da bulunmuştur.	Bozhikov, a.g.e, s.92
Hacı İsa K. (Edinakovtsi-Şumnu)	603, Burhanogulları'nda bulunmuştur	Kayıp
Hacı Kulfal K. (Konop-Eski Cuma)	609, mahalle-i Kara Hızırlar	Saha Çalışması
Habibler K. (Cıvgar Mahalle- Boyan-Şumnu)	525, Hasanca'da bulunmuştur	Saha Çalışması
Helvacı Bahadır (Halvadhisko-Eski Cuma)	597	İvanov, a.g.e., s.134
İlyas Yurdu K.(Ellezler-İliyno-Eski Cuma)	609	Acaroğlu, a.g.e. s.444
Kalaycı Salih K. (Prisoyna-Eski Cuma)	551, der Kirilova	Acaroğlu, a.g.e. s.482
Kara Bahşi K. (Çernokaptsi-Eski Cuma)	553	Acaroğlu, a.g.e. s.501
Kara Hızırlar K. (Moravka-Eski Cuma)	609	Acaroğlu, a.g.e. s.515
Kara Hüseyinler (Çerna-Şumnu)	503	Saha Çalışması
Kara Salihler K. (Kara Seller-Poroyno-Eski Cuma)	567	Acaroğlu, a.g.e. s.531
Kasırğa K. (Treskavets-Eski Cuma)	610, maa mahalle-i Kara Hızırlar	Saha Çalışması
Kırklar K.	436	Kayıp
Küpeli K.	547	Kayıp
Karaca İbrahim Kışlası K. (Panayot Hitovo-Eski Cuma)	581	Saha Çalışması
Karaca Musa K. (Karamitsa-Mokreş-Şumnu)	515	Saha Çalışması
Keşkekçi Kulfal K. (Izvorovo-Eski Cuma)	471	Acaroğlu, a.g.e. s.576
Kuruca K.	510	Kayıp
Kuru Dere K. (Suha Reka-Şumnu)	870	Bozhikov, a.g.e, s.87
Kuskunoglu K. (Takaç-Şumnu)	588	Saha Çalışması
Küçük Kozluca K.	545	Kayıp
Küçükler K.	566 der kurbü Akça Gebeşler	Kayıp
Kütükçü Alagöz (Padarino- Eski Cuma)	571 Bahadırlar dahi derler	Bozhikov, a.g.e, s.85
Mehmed Dede Pınarı	270	Kayıp
Mestanlar (Prisoyna-Eski Cuma)	558, tabii Tomine	Saha Çalışması
Mestanlar K. (Gorno Zlatitsa-Eski Cuma)	476	Saha Çalışması
Müsellem K. (Obitel-Eski Cuma)	482, Tekyelerde bulunmuştur.	Kayıp
Mezidce K.	559	Kayıp
Osmanlar K. (Visok-Eski Cuma)	612	Bozhikov, a.g.e, s.85
Osman Halife (Peçenitsa-Podayva-Razgrad)	569, mahalle-i Podayva	Saha Çalışması
Öksüz Hasan K. (Kamburovo-Eski Cuma)	602	Saha Çalışması
Piri Fakih (Boyan-Şumnu)	537	Bozhikov, a.g.e, s.91

Resiller K. (Izvorovo- Eski Cuma)	464	Kayıp
Rahım (Ramis-Podayva-Razgrad)	569, mahalle-i Podayva	Saha Çalışması
Sadık K. (Nazar Ağacı-Verentsi- Eski Cuma)	476	Bozhikov, a.g.e, s.85
Sarı Habib K. (Viladimirovtsi-Razgrad)	585	İvanov, a.g.e.,s.131
Saltıklar K. (Presiyan-Eski Cuma)	577, der kurbü Kara Cüllahlar	Acaroğlu, a.g.e, s.852
Semerci K. (Semertsi-Eski Cuma)	469, Tomine'de bulunmuştur	Bozhikov, a.g.e, s.85
Seydi Ali K.	480, der Senebirlik	Kayıp
Solaklar K. (Veselets-Eski Cuma)	604, Yağcılar'da bulunmuştur	Kayıp
Şahinoğulları K. (Aydoğdu-İzgreve-Şumnu)	497, Aydoğdu köy dahi derler	Bozhikov, a.g.e, s.92
Şah Geldi K. (Şafelliler-Tsarevtsi-Eski Cuma)	575, hariç ezdefter	Bozhikov, a.g.e, s.85
Terbi Fakih K. (Kapitan Petko-Şumnu)	507, Çomak Pınarı dahi derler	Bozhikov, a.g.e, s.92
Umur Fakih K. (Podayva-Razgrad)	491, der Podayva	Kayıp
Uzun Barak K. (Konevo-Şumnu)	605	Kayıp
Yağcıoğulları K. (Akça Bazarkan-Veselets- Eski Cuma)	519	Acaroğlu, a.g.e, s.1014
Yaylapınarı (İsmail Dede-Hüseyin dede- Golyama Tısrkvişte- Eski Cuma)	554	Bozhikov, a.g.e, s.84
Yenice	242	Kayıp
Yunuslar (Kraypole-Eski Cuma)	549	Bozhikov, a.g.e, s.84

1550 tarihli deftere göre, kaza genelinde yeni kurulmuş olan 70 tane Müslüman Türk yerleşmesi görülmektedir. Müslüman Türk nüfusu oranında 1540-1550 yılları arasında görülen %8'lik yükselmenin en önemli sebebi, XVI. yy başlarındaki Anadolu kökenli Müslüman Türk göçlerinin, 1540-1550 yılları arasında da devam etmesidir (Şekil 4). Göçlerle kurulan diğer yerleşmelerde olduğu gibi, bu dönemde kurulan Müslüman Türk yerleşmelerinin de genelde 10 haneyi geçmeyen ufak yerleşme birimleri olduğu görülmektedir. Bir önceki defterde görülmeye başlayan Seyyid ve Şerif ailelerin Türk nüfusu içinde bölgeye göçü bu defterde daha da artmıştır. Nitekim bu nüfus, 1540 tarihli defterde 5 köyde toplam 11 hane iken, 1550 tarihli deftere göre, 32 köy ve 2 mahallede toplam 111 hane (555 kişi) tespit edilmiştir.⁴³

43 Şumnu-Eski Cami Mahallesi, Al-i Resul-1 hane; Kara Selman, Şerif-1 hane;Meçükçiler , Şerif -1 hane; Cansız Ahad, Şerif -1 hane; Bahşioğulları, Şerif -1hane; Divane Ahmet, Şerif -1hane; Söğütlü, Şerif -1hane; Yoluklu Dede Şerif -1 hane; Sadık, Al-i Resul-1hane; Büyük Buhular, Şerif -1hane; Uruzlar, Şerif -1hane; Saruca Bazarkan, Şerif -3hane; Kademler, Şerif -3hane; Topuzlar, Şerif -9hane, Al-i Resul-3hane; Elvanoğlu, Şerif -4hane; Çanakçılar, Şerif - 1hane; Doğanogulları, Şerif -2hane; Rahmanoğulları, Şerif -2hane; Kara Ahadlar, Şerif -1hane; Kara Salihler, Şerif -2hane; Podayva, Şerif -1hane; Akdere Yakası, Şerif -1hane; Veled Fakih, Şerif -3hane; Arabacı Osman(Osman Pazarı), Şerif -1hane; Öksüz Hasan, Al-i Resul -1hane; Urum Ahmed, Şerif -4hane; Hacı Kulfal, Al-i Resul -4hane; Zekeriyya, Şerif -10hane; Kabakulak,

Şekil 4: 1550 Yılında Şumnu Kazası İdari Alanında Müslüman Türk Nüfusu ile Gayri Müslim Nüfusu Oranı (**Kaynak:** TT382 (M.1550))

1540 tarihli defterde sahada Müslüman Türk haneleri 3442 hane (17210 kişi) iken bu defterde 3687 hane (18435 kişi) artışla 7129 haneye (35645 kişi) yükselmiştir. Bahsedilen artışın 751 hanesi (3755 kişi) göçlerle gelenlerin kurmuş olduğu 70 Müslüman Türk yerleşmesinde bulunmaktadır (Tablo 4). Artan nüfusun 2936 hanesi (14680 kişi) ise, göçlerle gelen nüfusun doğal nüfus artışından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde Bulgar nüfusun ise 1116 hane (5580 kişi) artarak 3417 haneye (17085 kişi) ulaştığı görülmektedir. Şekil 4'te görüldüğü gibi XVI. yy ortalarında Müslüman Türk nüfusun Bulgar nüfusa oranı, Müslüman Türkler lehine yükselmeye devam etmektedir.

Bu dönemde Anadolu'dan sahaya Müslüman Türk nüfus göçü alınırken, kaza sınırları dışından Bulgar göçü alındığı da görülmektedir. 126 hanelik büyük bir Bulgar yerleşmesi olarak kurulan "Yenice - nam-ı diğer Maden Geçidi" isimli bir derbentçi yerleşmesinin bu dönemde Şumnu'nun güneyinde Büyük Kamçı Nehri üzerine kurulan köprüyü korumak ve onarmak için iskân edildiği anlaşılmaktadır. Bahsedilen Bulgar köyü, krallık döneminde Zlakuçen, günümüzde ise Köprü Köy (İvanski) ismiyle varlığını devam ettirmektedir.⁴⁴

Şerif -3hâne; Kalova, Şerif -2hâne; Duralı Fakih, Şerif -1hâne; Demürçiler, Şerif -14 hâne; Yunus Abdal, Şerif -3 hâne; Razgrad-Cami Mahallesi, Şerif -1 hâne Bkz. TT382 (M.1550), s. 198, 272, 307, 320, 326, 364, 382, 387, 439, 458, 459, 462, 472, 475, 476, 489, 503, 504, 513, 519, 520, 531, 541, 556, 566, 569, 589, 590, 597, 602, 606, 609, 847.

44 T042 (M.1572) s.184.

Harita 5: 1540-1550 Yılları Arasında Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri

Sahaya iskân olunan haneler, tarım alanlarının genişlemeye devam ettiğini göstermektedir. Tahrirlerle ilgili kanunnamelerden hareketle klasik dönemde işlenen tarım arazilerinin artışının tespiti için bazı yöntemler geliştirmek mümkündür. Tımar sisteminde alınan Resmi Çift, Nim Çift ve Cabaların alansal olarak karşılığı kanunnamelerde belirtilmiştir. Gayri Müslimlerden alınan İспенç vergisi de Müslimlerden alınan Resmi Çift vergisinin karşılığı durumundadır. Niğbolu kanunnamesinde Çiftlik büyüklüğü verimli yerlerde 70-80, orta halli yerlerde 100, verimsiz yerlerde ise 130-150 dönüm olarak belirtilmiştir.⁴⁵ İncelediğimiz defterlerde sahadaki çiftliklerin tamamının “resmi çift” olduğu, yani en geniş tımar birimi olduğu görülmektedir.

45 Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tablilleri IV*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2006, s.391.

Tablo 5: 1540-1572 Yılları Arasında Tarım Arazilerinin Artışı

	Tarih	Çift/Dönüm Adedi	Artış Yüzdesi
Resmi Çift	1540	1542	-
	1550	5370	%248
	1572	7152	%33
İспенç	1545	2300	-
	1550	5214	%127
	1572	5780	%11

Resmi Çift ve İспенç vergisinin yıllara göre sürekli olarak arttığı görülmektedir (Tablo 5). Buna bağlı olarak gerek Müslim ve gerekse Gayri Müslim çiftliklerin sayısının da yıllara göre sürekli artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Çalışma sahamızda nim çift, kara, caba kaydına rastlanmazken, XVI. yy. başı ve sonu arasındaki tahrirlerde çiftler ve onların Gayri Müslimlerdeki karşılığı olan ispençten alınan vergilerde sürekli olarak artış meydana geldiği görülmektedir. 1540-1550 yılları arasında Müslimlerdeki çiftlerin artış oranı %248 iken, Gayri Müslimlerdeki, ispenç oranının %127 olarak görülmesi, bu dönemde Müslüman nüfus artışının Gayri Müslim nüfus artışından fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Tablo 5 ten de anlaşıldığı gibi, tahrir yıllarına göre sahada nüfus ve işlenen toprakların artışı arasında paralellik olduğu görülmektedir.

Tablo 6: 1550-1572 Yılları Arasında Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri⁴⁶

Karyeler (Köyler)	TT 042 (M.1572) TT 0559 (Evk.) (M.1587)	Kaynaklar
Alakil K.	207	Kayıp
Çiroka? K.	228	Kayıp
Genç Baba	TT 0559 (Evk.): s.122 der karye-i Mirahor	Kayıp
Kınalı (Huma-Razgrad)	361	Bozhikov, a.g.e. s. 89
Kumlu K.	199	Kayıp
Petridinç? K.	223	Kayıp
Sığır Alanı K. ⁴⁷ (Lozevo-Şumnu)	307	Acaroğlu, a.g.e. s.306

1572 yılı defterinde, Müslüman Türk hanelerin nüfusu bir önceki tahrir dönemi olan 1550 yılı defterine göre 826 hane (4130 kişi) artarak, 7955 haneye

46 Bu tablo TT042 (M.1572) ve TT 382 (M.1550) tarihi mufassal tahrir defterinde Şumnu'ya ait kayıtların karşılaştırılması ile hazırlanmıştır.

47 "Yanbolu kazasından gelüp Köse Durmuş'da mütemekkindirler". TT771, s.241.

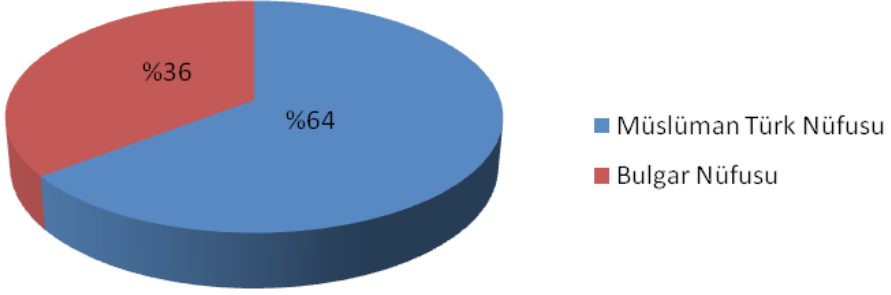
(39775 kişi) ulaştığı görülmektedir. Bahsedilen artışın 54 hanesi yeni kurulan 7 yerleşmeye, 772 hanesi de göçlerle gelenlerin var olan Müslüman Türk nüfusa eklenmesi ve hâlihazırda var olan Müslüman Türk nüfusunun doğal nüfus artışıyla meydana gelmiştir (Tablo 6). Bulgar nüfus ise bir önceki döneme göre 963 hane (4815 kişi) artarak 4380 haneye (21900 kişi) yükselmiştir.

Harita 6: 1550-1572 Yılları Arasında Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri

Bu dönemde Müslüman Türk ve Bulgar nüfusu artmaya devam ederken, Müslüman Türk nüfusun artış hızının daha düşük olduğu görülmüştür. Bunun en önemli nedeni ise, Tablo 5'te görüldüğü gibi, 1550-1572 yılları arasında Anadolu'dan alınan Müslüman Türk göçlerinin azalması, buna karşılık Bulgar yerleşim yerleri olan derbentlerin, saha dışından önemli oranda göç almasından kaynaklanmaktadır. Nitekim bir Bulgar derbent yerleşmesi olan Kazan Pınarı (Kotel) köyü, 1550 yılında 183 haneye (915 kişi) sahipken, 1572 yılına gelindiğinde, hane sayısının 241 haneye (1205 kişi) yükseldiği, yani nüfus olarak yaklaşık %40 oranında büyüdüğü görülmektedir ki bunu da ancak dışarıdan alınan göçlerle açıklamak mümkündür. Sahadaki diğer derbent yerleşmelerinde de benzer durum görülmekte, bu ise bahsedilen dönemde Bulgar nüfusundaki artış hızını açıklamak için yeterlidir. Bu durum sahada yeni tarıma açılan çiftlere yansımış, Müslüman çiftliklerinin artışı %33 iken, Gayri Müslim çiftliklerinin artışı %108 olmuştur (Tablo 1).

Şekil 5: 1572 Yılında Şumnu Kazası İdari Alanında Müslüman Türk Nüfusu ile Bulgar Nüfusu Oranı (**Kaynak:**TT042 (M.1572))

XVI. yy. başlarından beri devam eden Anadolu kökenli ikinci ve büyük göç dalgasının genel olarak 1550'li yıllarda sona erdiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle 1550-1572 yılları arasında Müslüman Türk nüfusun doğal nüfus artış seyrine girdiği görülmektedir. Bahsedilen dönemler arasında yukarıda da ifade edildiği gibi bazı Bulgar yerleşmeleri saha dışından önemli oranda nüfus göçü aldığından 1550-1572 yılları arasında Bulgar nüfusu, Müslüman Türk nüfusundan daha hızlı artmıştır. 1550 yılı defterindeki rakamlar esas alındığında Müslüman Türk nüfus sayısal olarak artmaya devam ederken, bahsedilen dönemde, oransal olarak Bulgar nüfus karşısında % 4'lük bir gerileme göstermiştir (Şekil 4 ve Şekil 5).

3- XVI. yy. Sonları ile XVII. yy. Başlarında Yapılan Göçler ve Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri

1572-1645 yılları arasındaki 73 yıllık süreçte, Müslüman Türkler tarafından 23tane yerleşme merkezi kurulmuştur (Tablo 6). Bunlar, genel olarak Şumnu'nun güney ve batısındaki sahalarda kurulan yerleşmelerdir. XVI. yy. ilk yarısında görülmeye başlayan zaviye yerleşmelerinin, bu dönemde de kuruluşlarının devam ettiği görülmektedir.

Tablo 7: 1572-1645 Yılları Arasında Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri⁴⁸

Karyeler (Köyler)	TT 0771 (M.1645)	Kaynaklar
Bayramlılar K. (Kulaklı Davud-Velikdençe- Eski Cuma)	209, Kulaklı Davud	Saha Çalışması
Dağ K. (Gorska-Eski Cuma)	223	Bozhikov, a.g.e. s. 85
Duruca K. (Stanyantsi-Şumnu)	Evkaf (1125): 166, 222, 220	Bozhikov, a.g.e. s. 87
Eynehanlar K.	232	Kayıp
Eğlenceler K.	273	Kayıp
Gün? Kütük? K.	202	Acaroğlu, a.g.e. s.364
Hızır Sipahi K. (Kadur Sipahi- Ugledno-Eski Cuma)	212, Hızır Sipahi	Acaroğlu, a.g.e. s.419
Hüsrev Cüllah	103 tabii Hasancılar	Kayıp
İnceler? (Eğlenceler)	273	Kayıp
Karabaşlı K. (Çerno Glavtsi- Şumnu)	212	Acaroğlu, a.g.e. s.501
Kara Temür K.* (Kara Demir-Vinitsa-Şumnu)	189	Acaroğlu, a.g.e. s.508 Kayıp
Kara Veliler K. (Baba Tonka-Eski Cuma)	218,275	Acaroğlu, a.g.e. s.537
Keremeddin K. (Milino- Eski Cuma)	275	Acaroğlu, a.g.e. s.572
Kızılca Ahmed K. (Veselets- Eski Cuma)	272	Kayıp
Küçük Mehmedi K. (Zvezditsa- Eski Cuma)	223	Acaroğlu, a.g.e. s.719
Gün? K.	202	Kayıp
Mehmedi K. (Zvezda- Eski Cuma)	98	Bozhikov, a.g.e. s. 86
Sofular K. (Malomir- Eski Cuma)	224	Bozhikov, a.g.e. s. 87
Uzunca Alan K. (Dlzhka Polyana- Eski Cuma)	94	Bozhikov, a.g.e. s. 84
Velibey K. (Milanovo-Şumnu)	199	Bozhikov, a.g.e. s. 87
Velibey Gölü K. (Velička- Şumnu)	220	Bozhikov, a.g.e. s. 85
Yenice K.	214	Acaroğlu, a.g.e. s.1036
Yusuf Baba Zaviyesi (Giriş-Prolaz-Eski Cuma)	308, Sultan Seyyid Gazi Ocağındandır. Giriş köyünde bulunmuştur.	Kayıp

*1964 yılında inşa edilen Tiça Barajının Suları altında kalmıştır.

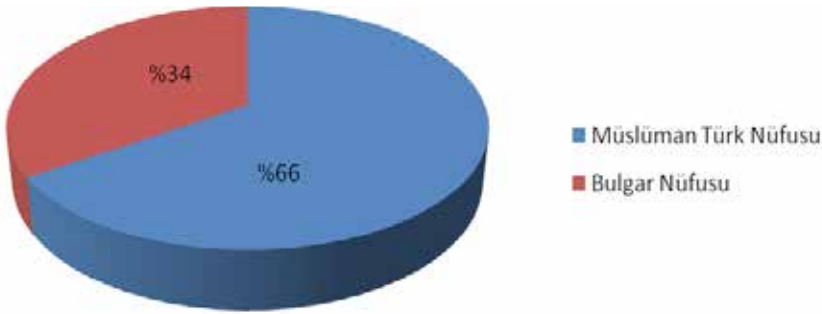
1645 Avarız defterine göre Müslüman Türk nüfusun bir önceki deftere göre 1149 hane (5745 kişi) artarak, 9104 haneye (45520 kişi) yükseldiği görülmektedir. Artan nüfusun 566 hanesinin (2830 kişi) göçlerle gelerek Tablo 7'de görülen

48 Bu tablo TT 0771(M.1645) tarihli Avarız defteri ve TT042 (M.1572) tarihli mufassal tahrir defterindeki Şumnu'ya ait kayıtların karşılaştırılması ile hazırlanmıştır.

23 yerleşmeyi kurmuş olduğu anlaşılmaktadır. Geriye kalan 583 hanenin (2915 kişi) bir kısmını, hâlihazırda var olan nüfusun doğal artışıyla, diğer kısmını ise, bu dönemde göçlerle gelerek kırsal yerleşmelerdeki nüfusa dâhil olan nüfusla açıklamak mümkündür.

Fotoğraf 2: 1964 Yılında Tiça Barajının Suları Altında Kalarak Ortadan Kalkan Kara Demir (Vinitsa) Köyüne Ait Mezarlık⁴⁹

Şekil 6: 1645 Yılında Şumnu Kazası İdari Alanında Müslüman Türk Nüfusu ile Gayri Müslim Nüfusu Oranı (**Kaynak:**TT771 (M.1645))

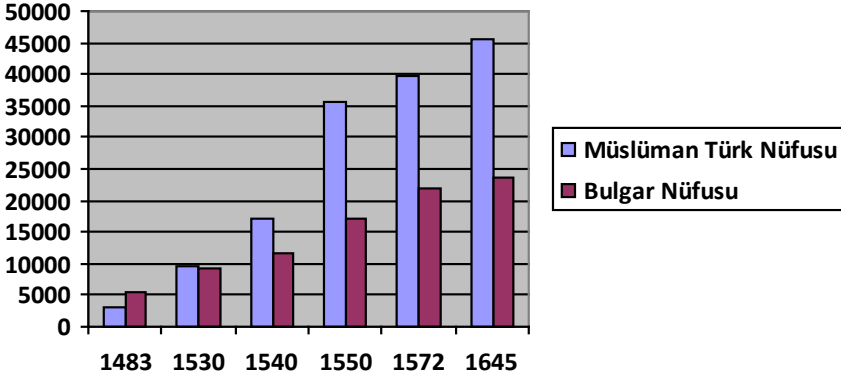
49 Fotoğrafta, 1939 yılında 13 yaşındayken bir Haziran gecesi, Anavatan Türkiye'ye iltica etmek için ailesi ve akrabalarıyla birlikte Kara Demir köyünden ayrılan Mehmet AĞÜN (Dülgeroğlu), 2007 yılında bir Temmuz gününün akşamüstü (68 yıl sonra), doğduğu ve çocukluğunun geçtiği bu yerleri 81 yaşında ziyaret ederken görülmektedir. Bu ziyaret esnasında köyüne dair yalnızca mezarlığı bulabilmiştir.

Bahsedilen dönemde Bulgar nüfusun ise 370 hane (1850 kişi) artarak 4750 haneye (23750 kişi) yükseldiği görülmektedir. XVII. yy ortalarında kaza genelinde Müslüman Türk ve Gayri Müslim-Bulgar nüfusu toplamı 13854 hane (69270 kişi) olarak tespit edilmiştir.

Harita 7: 1572-1645 Yılları Arasında Kurulan Müslüman Türk Yerleşmeleri

Bu dönemde Şumnu idari alanındaki Müslüman Türk nüfusunun bir önceki deftere göre, Bulgar nüfus karşısında %2 oranında arttığı görülmektedir (Şekil 6). Bu artışta, bir taraftan Tablo 6'da görüldüğü üzere sahadaki en son yerleşmeleri kuran, diğer taraftan da var olan nüfusa eklenerek yerleşmelerin büyümelerini hızlandıran Anadolu kökenli Müslüman Türk göçleri etkili olmuştur. Bu dönemde kurulmuş olan Yusuf Baba Zaviyesi yerleşmesine ait derkenar, bahsedilen derişin ve kurulan yerleşmelerin Anadolu'yla olan bağlantısını göstermesi açıkça göstermektedir (Harita 8) (Tablo 6). Daha önceki göç dönemlerinde dışarıdan göç ederek sahaya gelen Bulgar nüfustan bahsedilmiştir. Bu dönemde Şumnu ve Razgrad şehirlerinde kurulan Ermeni mahalleleri, yalnız Bulgarların değil, başka Gayri Müslim unsurların da zaman zaman sahaya yerleştiğini göstermektedir.

Şekil 7: 1483-1645 Tarihleri Arasında Şumnu Kazası İdari Alanında Müslüman Türk Nüfusu ve Bulgar Nüfusu (**Kaynak:** Oak 45-29, Hk 12-9,217-8,TT 439, 382,771, 42, 559,788)

Müslüman Türk ve Gayri Müslim nüfusun 1483-1645 yılları arasındaki 162 yıl boyunca sürekli olarak arttığı görülmektedir (Şekil 7). Anadolu'dan gelen sürekli göçler sayesinde Müslüman Türk nüfusunun artış hızı, Gayri Müslim-Bulgar nüfusa göre daha yüksek olmuştur. XVI. yy. ilk yarısında Müslüman Türk ve Bulgar nüfusunun dengelendiği, yy. ortalarına doğru ise Müslüman Türk nüfusunun Bulgar nüfusunu geçtiği ve bundan sonra da durumun Müslüman Türklerin lehine geliştiği açıkça görülebilmektedir.

Sonuç

Şumnu kazasının, XV.-XVII. yy.lar arasında kesintisiz bir şekilde Anadolu'dan Müslüman Türk göçü aldığı anlaşılmaktadır. 1483-1645 yılları arasında hazırlanan tahrir kayıtlarına göre bahsedilen dönemleri üçe ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki XV. yy.da gerçekleşen ve sahada ilk Müslüman Türk yerleşmelerin görüldüğü dönemdir. Bu dönemde, göçlerle gelen Müslüman Türk nüfusunun sahadaki yerleşik Bulgar nüfus karşısında çoğunluk sağlayamamasına (%37) rağmen, önemli bir demografik unsur oluşturduğu görülmektedir. İkinci göç dalgası XV. yy. sonlarında, ağırlıklı olarak XVI. yy. ilk yarısında gerçekleşmiş, bu dönem Anadolu'dan sahaya en yoğun Müslüman Türk göçünün yaşandığı dönem olmuştur. Bahsedilen dönemde gerek yerleşme ve gerekse nüfus olarak Müslüman Türkler, sahadaki Bulgar nüfusa karşı çoğunluk (%66) durumuna gelmişlerdir. Anadolu kökenli son nüfus dalgası, XVI. yy. sonlarından XVII. yy. ortalarına (1572-1645) kadar olan dönemde ulaşmıştır. Nitekim bu dönemde de nüfus dengelerinin Müslüman Türklerin lehine olduğu görülmektedir. Sahaya gelen Müslüman Türk nüfusunun Anadolu'daki menşesine bakıldığında ise, genel olarak yukarıda bahsedilen ilk dönemde gelenlerin Manisa; ikinci dönemde gelen-

lerin Karaman ve Maraş; üçüncü dönemde gelenlerin ise Kütahya ile bağlantısı olduğunu gösteren deliller bulunmaktadır. Tahrirler döneminde saha, dışarıdan sürekli olarak Müslüman Türk göçü alırken, zaman zaman Bulgar ve Ermeni gibi Gayri Müslim unsurların göçüne de sahne olmuştur.

Anadolu'dan göç eden Müslüman Türkler tarafından 1483-1645 yılları arasında Şumnu kazası idari alanında 354 tane Müslüman Türk yerleşmesi kurulmuştur. Bunlardan 103 tane yerleşme tahrirler döneminde tâ'un-veba salgını, başka köylere göç, v.b. nedenlerle; 2 tane yerleşme (Yüklüler, Kara Demir) 1964 yılında sahanın güneyinde Kamçı nehri vadisine inşa edilen barajın su toplama havzasında kalmaları nedeniyle; toplamda ise 105 tane Müslüman Türk yerleşmesi günümüze ulaşamamıştır. Tahrirler döneminde kurulmuş olup günümüze ulaşan 249 Müslüman Türk yerleşmesi mevcuttur. Sahada kurulan Müslüman Türk yerleşmeleri arasında nüfusu genelde Seyyid ve Şerif olarak kayıtlı olan zaviye yerleşmelerinin de kurulduğu görülmekte, bunların toplumda önemli dini görevler üstlendiği anlaşılmaktadır. Zaviye yerleşmeleri dışında bazı Müslüman Türk köyleri arasında da dağınık olarak Seyyid ve Şerif haneler görülmektedir ki, bu da bahsedilenlerin Müslüman Türklerle birlikte Anadolu'dan geldikleri ve onların arasında yaşadıkları sonucuna ulaştırmaktadır. Tablolarda ismi geçen ve günümüzde varlığı devam eden yerleşmeler XVI. yy. Şumnu kazası idari sahasının daha geniş olmasından dolayı, o dönemde Şumnu kazası sınırları içindeyken, günümüzde; genel olarak Şumnu, Eski Cuma (Targovişte), Razgrad, kısmen de Burgaz ve İslimye (Sliven) şehirlerinin idari sınırları dâhilinde yer almaktadır.

Bilindiği üzere, sahaya iskân edilen nüfusu ve kurulan yerleşmeleri Osmanlı tımar sisteminin içinde değerlendirmek gerekmektedir. Göç ve iskân hareketleri boş olan arazilere gerçekleştirilmiştir. Sahaya iskân edilen nüfusa "çift(lik)"lerin dağıtılması, gelen nüfusun ihtiyacını karşılayacak yeterli miktarda boş tarım arazilerinin olduğunu göstermektedir. Eğer yeterli arazisi olmasaydı, sahaya dışarıdan göçler geldikçe, dağıtılan arazilerin, çiftten (çiftlik büyüklüğü) daha küçük olması, yani "caba-kara" büyüklüğünde toprak dağıtımlarının olması gerekmekteydi ki bu da iskânı zorlaştırmış olacaktı. Bölgede yeterli ve bol miktarda boş tarım arazilerinin olması, devleti bu sahaya nüfus iskânına yöneltirken, sahayı da büyük göç dalgaları için cazip hale getirmiştir. Dışarıdan yapılan göçler sayesinde bir taraftan sahada yaşayan insan sayısı artırılıp alınan önlemlerle bölge daha güvenli bir hale getirilirken, diğer taraftan da daha fazla tarım arazisi işlenip ekonomik potansiyel harekete geçirilerek, doğrudan tarımsal üretim, dolaylı olarak ta devletin vergi gelirleri arttırılmaya çalışılmıştır. Bunları gerçekleştirmek için de XV-XVII. yy. arasında sahaya dışarıdan nüfus iskân edilmesi gerekliliği görülmüştür. Daha önce de ifade edildiği gibi bahsedilen iskâna Müslüman Türklerle birlikte Gayri Müslim Bulgar ve Ermenilerin de katılmış olmasına rağmen, Müslüman Türklerin iskânı Gayri Müslim unsurlara göre çok daha fazla olmuştur. Bütün bunların sonucunda ise sahanın Türkleşmesi ve Müslümanlaşması XV. yy.da kısmen, XVI.-XVII. yy.da ise büyük oranda tamamlanmıştır.

Kaynakça

I. Arşiv Vesikaları

İstanbul, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BBOA) Defterleri:

Tahrir Defterleri (TD): 382, 439, 771

Evkaf Defteri (Evk): 788

Ankara, Tapu Kadastro Kuyud-u Kadime Defterleri:

Kuyud-u Kadime (KuK): 42, 58

Evkaf Defteri (Evk): 559

Sofya Kiril Metodievo Milli Kütüphanesi (NBKM) Defterleri:

İcmal Tahrir: Oak 45-29, Hk 12-9

Evkaf: Oak 217-8

II. Kaynak ve Araştırma Eserler

Acaroğlu, Türker; *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII, Dizi, Sayı, 200, Ankara, 2006

Akay Ertürk, Selma; "Şumnu Şehri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi(Süha Göney'e Armağan), İstanbul Üniversitesi Yayın No: 5150 Edebiyat Fakültesi Yayın No:3452, İstanbul, 2013.

Ataman, Bekir Kemal; *Ottoman Demographic History (14th-17th Centuries)*, Journal Of Economic and Social History of the Orient, Vol. 35, No.2 1992. S. 189-190

Baykara, Tuncer; *Türkiye'nin Sosyal ve İktisadi Tarihi (XI-XIV. Yüzyıllar)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları/278, Ankara, 2000.

Barkan, Ömer L.; *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1980.

Beldiceanu, Nicoara; *XIV. Yy dan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Timar*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Teori Yayınları, Ankara, 1985.

Bozhikov, Veselin; *Naselenite Mesta Fe Tsarstvo Bulgariya 1878-1944, (1878-1944 Yılları Arasında Bulgaristan'daki Krallık Dönemi Yerleşmeleri)*, Sofya, 2008.

Cebeci, Ahmet Hasan; *XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı, Ankara, 2008

Çelik, Gülfettin; "Osmanlı'da İskân Tarihi ve Ömer Lütfi Barkan, Osmanlıda Nüfus ve İskan Politikaları", Ekim, 2005-Haziran 2006, Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi, 10, Mart, İstanbul, 2009.

Doğru, Halime; *XIII.-XIX. Yüzyıllar Arasında Rumeli'de Sağ Kolun Siyasi, Sosyal, Ekonomik Görüntüsü ve Koşullu Kazası*, Anadolu üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:7, Eskişehir, 2000.

- Emecen, Feridun; "Cüllah", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt8, Ankara,1993
- Emecen, Feridun; "Saruhanoğulları", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt36, Ankara, 2005
- Faroqhi, Suraiya; *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, (Çev. Emine Sonnur Özcan), Doğu Batı, Ankara, 2010.
- Gökbilgin, Tayyip; *Rumeli'de Yürükler Tatarlar ve evlad-ı Fatıhan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:748, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, 1957
- İbn-i Haldun; *Mukaddime I*,(Çev: Turan Dursun), Onur Yayınları, Ankara, 1977.
- İnalcık, Halil; "The Emergence Of Big Farms, çiftlik: State, Landlords And Tenants", Contributions al historie Economique At Sociale de l' Empire Ottoman, Peeters Press, Louvain, 1984.
- İsmail, Osman; *Şumnu ve Tarihte Bıraktığı İzler*, İzmir, 2014.
- İvanov, Martin; *Reçnik;Na Selišti İmena i Nazvaniya Na Administrativno-Teritoriali Edinitsi, (Köy İsimleri ve İdari Birimler)* Saofia 2013
- Kayapınar, A., "Bulgaristan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması: Dönemlendirme Sorunu ve İskân", Türk Tarihinde Balkanlar, Cilt:1, T.C.Sakarya Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No:2, Sakarya, 2013
- Kayapınar, A. ve Özünlü, E. E., *Mihaloğullarına ait 1586 tarihli Akıncı Defteri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015
- Kiel, Machiel; *The incorporation of the Balkans into the Ottoman Empire 1353-1453, Turkey* Volume 1 Bizantium to Turkey (Edited by. Kate Fleet), Cambridge University Press, UK, 2009.
- Kılıç, Orhan; "Yurtluk", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 43, 2013
- Küçüktaşçı, M. Sabri; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 37, yıl: 2009
- Murphey, R. Kanûn-ı Name-ı Sultânî-lı Aziz Efendi, Yay. Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, Türkçe Kaynaklar VIII, Harvard Üniversitesi Basımevi, 1985.
- Ocaklı, Nuray; *Demographic Structue and Settlement Paterns of North-Eastern Bulgaria: Acase Study on Niğbolu Sandjak (1479-1483)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) The Institute of Economic and Social Sciencesof Bilkent University, Ankara, 2006.
- Öntuğ, M. Murat; "Özü İle İlgili XVII. Yüzyıl Mühimme Hükümleri ve Kalesi"(Yüksek Lisans Tezi,), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Özer, Mustafa "Turhanoğullarının Balkanlardaki İmar Faaliyetleri", Balkanlarda İslam Medeniyeti (II. Milletlerarası Sempozyum Tebliğleri), Tiran Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003.
- Pierre, Gerorge; *Nüfus Coğrafyası*, Çev. Tanju Gökçöl, İletişim Yayınları, Press Universitaires De France, İstanbul, 1991.

- Şerifgil, Enver; “Rumeli’de Eşkinici Yürükler”, Türk Dünyası Araştırmaları, Yıl:2, Cilt: 2/12, Haziran, 1981.
- Tanoğlu, Ali; *İskân Coğrafyası, Esas Fikirler, Problemler ve Metod*, Türkiyat Mecmuası, İstanbul Üniv. Türkiyat Ens. Türkiyat Mec., Cilt. XI, İstanbul, 1954.
- Todorov, Nikolai; *The Balkan City 1400-1900*, University of Washington Press Seattle, USA, 1983.
- Toprak, Serap; *XVI. Yy. da Balkanlarda İslamlaşma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2005.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N; “Beşeri Coğrafya (İnsan-Kültür-Mekân)”, Çantay Kitabevi, 1997.
- Zinkeisen, J. Wilhelm; *Osmanlı İmparatorluğu*, Çeviri: Nilüfer Epçeli, Tarihi-1 Editör: Erhan Afyoncu, 1. Baskı Eylül, Topkapı-İstanbul, 2011
- 370 Numaralı Muhasabe-i Vilayet-i Rum-İli Defteri (937/1530) II, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü OADB, Ankara, 2002.

(Footnotes)

- 1 1964 Yılında Tiça Baraj Göletinin suları altında kalmıştır.
- 2 Mihaloğulları, bölgede önemli akıncı ailelerindendir. 1586 tarihli akıncı defteri incelendiğinde, bu çalışmada ismi geçen Müslüman Türk yerleşmelerinden büyük bir kısmının Mihaloğulları komutasında akınlara katıldığı anlaşılmaktadır. Bkz. Ayşe Kayapınar ve Emine Erdoğan Özünlü, *Mihaloğullarına ait 1586 tarihli Akıncı Defteri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015.
- 3 Bu yerleşmenin en eski defter olan 1540 tarihli defterde ismi Podavye olarak geçmesine rağmen, bu deftere göre hane halkının tamamını Müslüman Türkler oluşturmaktadır. Bu da demek oluyor ki, daha önceki örneklerde bahsettiğimiz gibi, bu yerleşme de Bulgarlar tarafından boşaltılmış olup Müslüman Türkler sonradan iskân olmuş, ancak Bulgarlar tarafından verilmiş olan eski ismini kullanmaya devam etmişlerdir.
- 4 “*Yanbolu kazasından gelüp Köse Durmuş’da mütemekkindirler*”. TT771, s.241.